

1. OTURUM TARTIŞMALARI

“DÜNYADA ENERJİ ALANININ GELECEĞİNE İLİŞKİN ÖNGÖRÜLER ve TÜRKİYE”

Oturum Başkanı: Kaya GÜVENÇ
(TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı)

KAYA GÜVENÇ (BAŞKAN)- Sevgili arkadaşlarım, 1. Oturumumuz “Dünya Enerji Alanının Geleceğine İlişkin Öngörüler ve Türkiye” başlığını taşıyor. Biraz önce açıklandığı gibi bu konuda görüşlerini bildirecek olan 3 arkadaşımız var. Sayın Veziroğlu’nun saat 15:00 gibi ayrılması gerekiyor, ilk sunuşu kendisi yapacak, 45 dakika kadar sürecek. Daha sonra Sayın Veziroğlu’na sormak istediğiniz sorular varsa o soruları alacağız, kendi yanıtlarını alacağız, daha sonra ikinci olarak Necdet Pamir arkadaşımız görüşlerini aktaracak. Ahmet Han arkadaşımızın konuşmasından sonra bir ara vereceğiz, aradan sonra tartışmalarımızı sürdüreceğiz.

Ben şimdi sunuşunu yapmak üzere Sayın Nejat Veziroğlu’na sözü bırakıyorum.

PROF. NEJAT VEZİROĞLU- Bildirisini sundu.

BAŞKAN- Sayın Hocamıza teşekkür ediyorum. Sevgili arkadaşlarım, daha önce belirttiğimiz gibi Sayın Veziroğlu’nun ayrılması söz konusu olduğundan bir saat içinde bu sunuşa ilişkin sorularınız varsa o sorularınızı alalım. Kayıtlar için rica edeceğim, soru soran arkadaşlarımız kendilerini tanıtırlarsa yararlı olur.

İNCİ GÖKMEN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kimya Bölümü Öğretim Üyesi)- Sayın Veziroğlu bize dünyadaki hidrojene doğru gidişte pek çok ülkeden örnekler verdiniz, ama çalışmakta olduğunuz Amerika’yla ilgili bir plân var mı? Ya da diğer büyük kirleticiler, örneğin Çin’de durum nedir, Rusya’nın hidrojen

enerjisiyle ilgili beklentileri ve plânları nedir? Kısaca bilgi verebilirseniz çok mutlu olacağım.

PROF. NEJAT VEZİROĞLU (Miami Üniversitesi)- Evet, 1974'te bu fikri ortaya attıktan sonra Japonya derhal beni davet etti; Tokyo'da, Yokohama'da hidrojen enerjisi hakkında konferanslar verdim. Japonya çok erken hidrojene dönüşe karar verdi. Zaten hidrojen enerjisi fikrini ortaya attığım zaman, konuşmamdan sonra kahve çay molası arasında muhtelif memleketlerden, Japonya, Amerika, Almanya, İsveç, İsviçre, Venezüella'dan 10 kişi yanıma geldi. "Doktor Veziroğlu, biz de aynı fikirdeyiz, biz de aynı şeyi düşünüyoruz, bir dernek kuralım" dediler. Bunlardan birisi de Japon Profesör Doktor Tokio Ohta idi. Japonlar başından beri hidrojenle ilgileniyordu ve onlar 1970'lerin sonuna doğru hidrojen enerjisine geçmeye karar verdiler. Japonya'nın MİTİ (Ministry of International Trade and Industry) Bakanlığı "Sunshine" Projesi diye bir proje baylattı. Buna göre 2020 yılına kadar bütün hidrojen teknolojilerini elde etmeye karar verdiler ve devamlı olarak AR-GE çalışmaları yapıyorlar.

Avrupa'da, Amerika'da üniversitelerde ve şirketlerde hidrojen enerjisi üzerine AR-GE çalışmaları başladı, fakat Japonya'da olduğu gibi devlet programı yoktu. Yani devlet enerji bakanlıkları hidrojenle ilgili AR-GE çalışmalarını destekliyordu, fakat Japonya'da olduğu gibi geniş kapsamlı bir devlet programı yoktu.

Geçen yıl Eylül 2002'de Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Romano Prodi basına bir beyanat verdi. Bu sabah Enerji Bakanımız da ona değindi. Romano Prodi bu konuşmasında, "Avrupa'nın EURO para birimine geçmesini ben sağladım, bu benim bir başarımdır; fakat şimdi daha büyük bir başarıya imza atacağım, Avrupa'nın hidrojen enerjisine geçmesine karar verdik" dedi ve ilk 5 yıllık AR-GE masrafları için 5 milyar EURO ayırdığını bildirdi. Buna göre üniversitelerin ve araştırma kuruluşlarının konsorsiyumlar kurması öngörülüyor, bu konsorsiyumlar bütçeden hisse alıp araştırma yapacaklar. Türk üniversiteleri de, belki sizin üniversiteniz de, bu konsorsiyumlardan bir veya birkaçına girmek için çalışmalara başladı.

Şimdi Romano Prodi yukarda açıklananları söyledikten sonra dursaydı, Amerika'da hiçbir hareket olmayacaktı. Bundan sonra iki cümle daha söylüyor Romano Prodi. Diyor ki, "Ben Avrupa'nın hidrojen enerjisine Amerika'dan ve Japonya'dan evvel geçmesini istiyorum. Zira bu Avrupa'ya büyük teknolojik ve ekonomik avantajlar sağlayacaktır". Romano Prodi bu şekilde Amerika'ya meydan okuyunca, New York Times ve World Street Journal Gazeteleri bu beyanatı büyük başlıklarla

neşrettiler. Tabii ABD Cumhurbaşkanı Bush ve muavini Cheney –ki ikisi de petrol eyaleti Teksas’dan gelirler- danışmanlarına sordular, “Avrupa hidrojen enerjisine geçecekmiş, hidrojen enerjisi nedir?”. Danışmanların raporunu görünce, Başkan Bush Ocak 2003’te, Amerikan halkına yaptığı beyanatta hidrojenden bahsetti; ilk defa bir Amerikan Cumhurbaşkanı hidrojenden bahsediyordu. Bush dedi ki, “Hidrojen hürriyet yakıtıdır, bütün memleketleri petrole bağımlılıktan kurtaracak, petrol mücadeleleri ortadan kalkacaktır”. Bush ilk etapta hidrojen pilli otomobillerin AR-GE çalışmaları için 1.7 milyar dolar ve hidrojen üretimi çalışmaları için de 1.2 milyar dolar ayırdı. Yani bugün hidrojen enerjisine geçiş için Amerika, Avrupa ve Japonya arasında bir yarış başlamıştır.

BAŞKAN- Teşekkür ediyorum. 3 arkadaşımızdan daha soru alacağız, ondan sonra diğer arkadaşlarımıza bırakacağız.

DR. CENK PALA (BOTAŞ Dış İlişkiler Daire Başkanı)- Hocamı da tanıyorum, Türkiye’ye tekrar hoş geldiniz.

Baktığınız zaman, hidrojen yeni kaynaklar arasında mutlaka yer edinecek en önemli enerji türü gibi gözüküyor. Fakat biraz önce hocamın sorduğu yerden devam ederek gideyim. Eğer Çin ve Hindistan’a, yani 2020 yılında dünya karbondioksit emisyonunun yüzde 26’sından sorumlu olacak bu iki ülkeye kömür tüketiminin önüne geçilecek bir anlaşma imzalatamazsanız, zaten Kyoto Protokolü tamamen sulandırılmış olacak. Amerika imzalamadı, Rusya imzalamaktan imtina ediyor.

Benim anladığım, hidrojen tam olarak Batı dünyasında yaygınlaştıktan sonra ve bu ülkeler biraz daha dünyayı kirlettikten sonra herhalde Kyoto Protokolü’nün imzalanması da 2050 ile 2070 arasında bir tarihe atılıyormuş gibi geliyor. Bu konudaki düşüncelerinizi merak ediyorum.

PROF. NEJAT VEZİROĞLU- Şimdi saat 15:00’da hava meydanına hareket edeceğim, Hindistan’a gidiyorum. Hindistan’ın Un- Conventional Enerji Bakanlığı var. Bu Enerji Bakanlığı Perşembe, Cuma, Cumartesi günleri bir work-shop hazırladı, Hindistan’ın hidrojene geçişi için road-map hazırlığı yapacak bu work-shop. Bu work-shop’a danışman olarak da beni davet ettiler. Yarın öğleden sonra orada konuşacağım inşallah. Yani Hindistan da hidrojene geçmeye karar verdi. Çin’de de bu yıl büyük bir hidrojen konferansı HYFORUM yapılacaktı, SARS hastalığı yüzünden önümüzdeki yıl Mayıs ayına tehir edildi. Çin’de de hidrojen enerjisi çalışmaları hızlandı.

Bu yıl Mayıs ayında Avustralya'daydım. Üç bakanın iştirak ettiği bu toplantıda Avustralya'nın hidrojen enerjisine geçişi için çalışmalara başlandı. Yani hidrojen enerjisine geçiş şimdi bir yarış halindedir. Bu her memlekette büyük avantajlar sağlayacak. Sağlık masrafları azalacak, çevre zararları azalacak. Bilhassa kalkınmakta olan memleketler alt yapılarını fosil yakıtlar yerine hidrojen için yaparlarsa, onlar için daha ekonomik olacak. Zaten İstanbul'da kurulacak Milletlerarası Hidrojen Enerjisi Teknolojileri Merkezi de kalkınmakta olan memleketlerin hidrojene geçişine yardım edecek. Birleşmiş Milletler, Merkezi bu maksatla kuruyor.

AGÂH KÖKER (MTA Genel Müdürlüğü)- Konuyu çok yakından takip etmediğim için sorum biraz cahilce bir soru olabilir. Ama hidrojen enerjisini çok yaygın olarak kullandığımızda, fosil enerjinin tamamen yerini aldığında bunun kullanımı sonucunda bir çevresel etki bekleyebilir miyiz? Örneğin atmosferde rutubet oranı herhalde artacak diye düşünüyorum veya bu konuda bir çalışma yapıldı mı? Eğer böyle bir şey olursa iklim üzerinde nasıl etkisi olacak? Herhangi bir araştırma, modelleme çalışması var mı?

PROF. NEJAT VEZİROĞLU- Evet, bu ilginç bir soru. Umumiyetle bu soru soruluyor. Araştırmalar yapıldı, hidrojene dönüşünce dünya normal iklimine dönecek, atmosferdeki rutubet daha az olacak. Sebebi, bugün de fosil yakıtlar kullanınca hem karbondioksit üretiyoruz hem de su buharı üretiyoruz. Yani atmosfere fosil yakıtlar tarafından da su buharı atılıyor.

Hidrojen enerjisine geçtiğimiz zaman tatbikatın çoğunda yakıt pilleri kullanılacak. Yakıt pillerinde de su buharı değil, su çıkacak - yani elektrik ve su. Onun için çıkacak su buharı miktarı şimdikinden daha az olacak. Şimdi atmosferdeki su buharının büyük bir kısmı sera tesirinden kaynaklanıyor. Yani dünya ısınıyor, dolayısıyla denizlerden, nehirlerden, göllerden su buharı üretimi artıyor. Hidrojen Enerji Sisteminde, dünya normal iklimine döneceği için bu da ortadan kalkacak. Dünyayı doğal iklimine döndürecek.

TÜLAY URGANCI- Kırsal kalkınma projeleriyle ilgileniyorum. Geçen yıl Johannesburg'ta yapılan Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde hidrojen gündeme geldi zaten. Türkiye özelinde, biraz özel olacak benim sorum ama şimdi birtakım gıda maddeleri üretimi sırasında, yani organik atıklarımız var, bunlardan birtakım mazot, enerji şekilleri üretimi de ARGE çalışmaları arasında. Avrupa Birliği de bunu çok güzel destekliyor. Bir örnek vermek gerekirse, zeytinyağı imalatından

çıkan kara suyun mazota dönüştürülmesi, veya her yıl yılda iki defa binlerce balığımızı öldüren şeker fabrikalarından çıkan melasın yakıtı döndürülmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Kaldı ki, siz sunumunuzda sentetik yakıtın üretiminin pahalı olduğunu söylemişsiniz ama biraz metil alkolü, etil alkolü filan görünce acaba bu konuda ümitlenebilir miyiz? Biz de Türkiye için kendi hidrojen yol haritamızı hazırlayabilir miyiz bu sentetik yakıtlarla diye sormak istedim.

PROF. NEJAT VEZİROĞLU- Evet tabii ben vakit kâfi olmadığı için detaylara girmedim. Hidrojen birçok şekillerde üretilebilir. Türkiye’de Karadeniz sularından, jeotermik enerjiden, su enerjisinden, rüzgâr enerjisinden, linyitten istifade ederek hidrojen üretebiliriz. Ayrıca bazı bakteriler, bazı algılar hidrojen üretiyor; oksijen ve karbondioksit yerine hidrojen ve oksijen, yahut hidrojen ve karbondioksit üretiyor. Bunlardan istifade ederek şeker fabrikaları artıklarından, kâğıt fabrikaları artıklarından ve diğer nebatî artıklardan istifade ederek çok ucuza hidrojen üretebiliriz. Meselâ Hindistan IIT Kharagpur Üniversitesiyle müşterek bir projemiz var. Hindistan’da bir bakteri bulundu, yüzde 29 randımanla hidrojen üretiyor. Belki Türkiye’de de daha fazla randımanla hidrojen üreten bazı bakteriler vardır. Türkiye çapında bir survey yapmak lâzım. Bütün nebatların surveyini yapıp Türkiye’de hidrojen üreten bakterilerin, nebatların olup olmadığını tetkik etmemiz lâzım. Araştırma projelerinize bunu da ilave edebilirsiniz ve Avrupa Birliği’nin, Romano Prodi’nin 5 milyar Euro’luk bütçesinden para alabilirsiniz.

ORHAN ÖRÜCÜ (Elektrik Mühendisleri Odası)- Karadeniz’de bol miktarda bulunan hidrojen sülfürden hidrojen üretilebileceği söyleniyor. Sülfürlü bileşiklerin zehirli olduğu biliniyor. Temiz üretim derken, sülfat bileşiklerinin çevreye zarar verme olasılığı var mı? İkincisi, hidrojen üretiminde bor tuzlarının fonksiyonu ve rolü açısından bir iki şey söyleyebilir misiniz?

PROF. NEJAT VEZİROĞLU- Şimdi birinci soru, Karadeniz biliyorsunuz eskiden tatlı su gölüydü. Boğazlar açıldıktan sonra, Akdeniz’den tuzlu sular geldi ve tatlı su balıkları, nebatları ölüp dibe çöktü. Bunlar tefessuh edince bol miktarda hidrojen sülfid çıktı. Onun için Karadeniz’in 60 metreden derindeki kısmı ölü bir denizdir, hayat yoktur çünkü dediğiniz gibi hidrojen sülfid zehirdir. Fakat bundan kimya fabrikalarında –tabii gerekli önlemler alınarak- ucuza hidrojen üretmek mümkün. Meselâ, elektrolizle hidrojen sülfitten hidrojen üretirsek gerekli elektrik suyun elektrolizinde kullanılan elektrikten on defa daha az. Başka yöntemler de

var hidrojen sülfitten hidrojen üretmek için, kimyasal yöntemler var, hatta hidrojen sülfiti olduğu gibi yakıt pillerinde de kullanılabiliriz. Dolayısıyla Türkiye hidrojen sulfitten istifade edebilir.

İkinci soruya gelince, bazı madenler hidrojeni bir sünger suyu nasıl emerse o şekilde emip depolayabiliyor. Bor da bol miktarda hidrojen emebiliyor ve hafif bir maden. Onun için araçlarda hidrojen depolanmasında bor kullanılabilir. Bunun için dünyanın birçok laboratuvarlarında araştırmalar yapıyor. Bu sabah Sayın Enerji Bakanımız da bahsetti, Türkiye’de bir Bor Araştırma Merkezi kuruldu. Burada da borun tatbik sahalarından birisi hidrojen depolanması olacak, araştırmalar yapılacaktır. Tabii Türkiye de dünyanın en büyük bor madenleri var. Bu bakımdan Türkiye şanslı.

BAŞKAN- Profesör Nejat Veziroğlu’na bu ilginç açıklamaları için teşekkür ediyoruz. Sanıyorum hayalimizi de bir hayli zorluyor değil mi, ilginç bir konu. Bilim ve teknoloji alanında kaynak aktarıldığı takdirde biz her zaman söylediğimizi tekrarlayalım. Türkiye’nin bilim insanları, mühendisleri ve mimarları bütün bu işleri yapabilecek düzeyde insanlardır. Yeter ki o imkân tanınsın, yeter ki o projeler ve kaynaklar ortaya konulsun.

Kendisine tekrar teşekkür ediyoruz, bundan sonraki çalışmalarında da başarılar diliyoruz.

Şimdi Necdet Pamir arkadaşımıza söz veriyorum.

“Irak’a ABD müdahalesi sonrası dünya enerji kaynaklarının kontrolü ve geleceğe yönelik öngörüler”

NECDET PAMİR (Petrol Mühendisi-Enerji Uzmanı)- Sayın Başkan, sevgili meslektaşlarım, değerli konuklar; ben elimden geldiğince Irak’a ABD müdahalesi sonrasında dünya enerji kaynaklarının kontrolü ve geleceğe yönelik öngörülerini konusunu size derli toplu, kısa bir süre içinde sunmaya çalışacağım ama takdir edersiniz ki bir taraftan küreselleşme, küreselleşmenin dayattığı çok genel politikaların yanı sıra bunun enerji politikalarına yansması ve zaman kalırsa Türkiye’ye değinmek hayli zor bir uğraş. Her şeyden önce, bir çoğunuz bunları biliyorsunuz, hepiniz bir boyutuyla uğraşıyorsunuz ama bir kez daha birlikte hatırlayalım.

Enerji -klasik tanımıyla biliyorsunuz- bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişiminin en temel ve sürükleyici öğelerinden bir tanesi, olmazsa olmaz bir girdisi. Bu nedenle ülkeler –bunlar çok sık tekrarlanır ama- kesintisiz, güvenilir, zamanında, temiz ve ucuz olarak bu kaynakları elde etmeye çalışırlar. Tabii bunları alt alta yazmakla gereğini yapmak arasında, özellikle Türkiye örneğini verirse, çok önemli farklılıklar var.

Kuşkusuz enerji plânlamasında çeşitli ilkeler var, bunları da hızlıca geçelim. Bunları vurgulamamın nedeni, özellikle büyük tüketici ülkelerin ve onun arkasındaki küresel güçlerin diyelim, dünya tasarımına yönelik birtakım çabalarında enerjinin neden bu kadar önemli olduğunu bir kez daha hatırlatabilmek.

Enerji talep tahminlerini yaparken dikkat etmemiz gereken birçok olgu var, bunu Türkiye için belki kullanmakta daha sonra yarar var. Enerji kaynaklarımızı sürekli emre amade kılabilmenin en genel hatlarıyla 3 tane temel yolundan bahsedebiliriz. Bir, kendi ülke kaynaklarınızı değerlendirmek. İkincisi, yurt dışındaki kaynakların aranmasında ve üretiminde bu süreçlerde ortaklıklar yapmak ya da doğrudan yatırımlara girişmek ve bunların yeterli olmadığı ya da konjonktür olarak uygun görüldüğü dönemde ithalata yönelmek. Tabii ithalata yöneldiğiniz zaman da mutlaka kaynak çeşitliliğine, güvenilirliğe, kesintisiz olmasına ve diğer temel ilkeler ve özellikle kaynak çeşitliliğine ve güvenilirliğe çok dikkat etmemiz gerekiyor. Jeopolitik faktörler ve bunların nasıl gelişeceği de bir başka dikkate alınması gereken olgu.

Şimdi, sevgili Hocam haklı, dünyada çok değişik çalışmalar da yapıyor ama içimize sinse de sinmese de Türkiye'nin gerçekleri açısından da baktığımızda yanlış politikalara dayalı olarak bugün biliyorsunuz petrolde yüzde 90, –onu da aşıyor artık- gazda ise yüzde 100 oranında dışa bağımlıyız. Bu Türkiye'de petrol gaz yok gibi bir noktaya getirmez bizi ama, ben uygulanan yanlış politikalar nedeniyle içinde bulunduğumuz durumu söylüyorum.

Dünyada enerji tüketiminde kaynakların payına baktığınız zaman petrol, kömür ve doğalgazın, bu üç fosil yakıtın toplamda yüzde 90'lık bir pay işgal ettiğini görüyoruz. Bu en az 20-30 yıl süreyle de yapılan projeksiyonlarda, gerek Dünya Enerji Ajansı'nın, gerek birçok kuruluşun, Amerika Enerji Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalarda bu rakamlar gazın lehine değişse bile üç fosil yakıtın toplamında yüzde 90'lara gittiğini gösteriyor.

Şimdi Dick Cheney başkanlığındaki ekibin Bush için hazırladığı National Energy Policy Report - Ulusal enerji Politikası Raporu'nda vurgulanan önemli bir şey var,

enerji yoğunluğunun azaltılması, enerji verimliliğinin artırılması da en azından yeni kaynaklar keşfetmek kadar önemli ve Amerika son yıllarda devreye koyabildiği en büyük rezervin bu olgu olduğunu sıklıkla vurguluyor. Amerikan ekonomisi ya da gayrisafi millî hasılasının son 30 yılda yüzde 126 büyüdüğü bir dönemde enerji tüketiminin yüzde 30 büyüdüğü dikkate alınırsa enerji yoğunluğunu azaltmanın ve verimliliğini kullanmanın Amerika için ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Ya da bu birçok ülke için, gelişmiş ülkeler için böyle. Yani bir birim gayrisafi hâsıla yaratabilmek için tüketilen birim enerji miktarında ne kadar azalma sağlarsanız o kadar verimli kullanıyorsunuz ya da yoğunluk düşmüş oluyor.

Bütün bunlara rağmen bir sorun var, yani enerji sağlamada bu gerçeklere rağmen yapılan projeksiyonlarda Amerika'nın, Avrupa Birliği'nin, Çin'in, Hindistan'ın, tümünün çok önemli oranda, giderek artan oranda bu fosil kaynaklara bağımlılığının arttığını görüyoruz. Gerçi bazı ülkelerde, Amerika gibi örneğin kömürde bir rahatlık var, Çin için bu böyle ama ben genel hatlarıyla söylüyorum.

Şimdi baktığımız zaman mutlak değer olarak bunlar milyar/varil cinsinden dünyadaki petrol kaynaklarının, üretilebilir petrol kaynaklarının dağılımı. Görüldüğü gibi adil olmayan tırnak içinde bir dağılım var ve çok büyük oranda, yüzde 65'i, 66'sı dünya petrol rezervlerinin Orta Doğu'da. Bu tabii Orta Doğu'nun sıcak ve soğuk savaşların sürekli odağında olmasının en temel nedenlerinden bir tanesi. Bugün en çok kullanılan kaynak petrol ve özellikle ulaştırmada, yani evet deneyler yapılıyor, bazı uygulamalar var ama, uzun yıllar daha bu rolünü koruyacağı için Orta Doğu coğrafyasının bu kırılabilirliği sürecektir.

Bir de başta Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkeler olmak üzere üretim maliyetlerinin görece, yani Kuzey Denizi, Hazar gibi diğer kaynaklarla kıyaslandığında ya da Rusya'nın Sahalin gibi sahalarıyla kıyaslandığında, en az 5-6 kat daha ucuz olduğu da dikkate alınırsa kâr marjları açısından bu coğrafyanın ne kadar önemli olduğu ve bu önemini sürdüreceği belki anımsanır.

Şimdi ben tüketilebilir bir kaynak olan petrolün ve diğer fosil kaynakların sürekli artacağı iddiasında değilim. Tabii ki nüfus artıyor, sanayileşme artıyor, buna paralel olarak da bunlar çok daha yoğun tüketiliyor ama buna karşın 1980 yılındaki rezervlere baktığınızda, üretilebilir rezervler 600 milyar varilken 2000 yılında 1046 milyar varile ya da 1 trilyon varilin üstüne çıkmış. Fiyatlar arttıkça, teknoloji ilerledikçe, yeni sahalar keşfedildikçe olan birtakım gelişmeler. Dolayısıyla, tekrar vurgulamak

istiyorum. Ben petrolün tükenmeyeceği, gazın tükenmeyeceği savında tabî olamam ama bunları da bir taraftan düşünmekte yarar var.

Sevgili Hocama kontr olsun diye söylemiyorum ama en azından bizim ve çocuklarımızın görebileceği yakın gelecekte biraz dünya bu şekilde biçimlenecek diye düşünüyorum. Bu petrol rezervlerindeki artış, örneğin Kanada’da bu Oilsand dediğimiz, bugün için konvansiyonel sayılmayan, daha pahalıya mâl olan kumlardan vurgu var son dönemde. Meselâ, 4,9 milyar varilken Kanada’nın rezervleri bunun 180 milyar varile çıkartacağı bu şekilde, bunların daha ekonomik olarak üretilmesiyle söyleniyor. İkincil üretim teknolojileri, yeni keşifler, kurtarım oranlarında artış ve potansiyel rezervler. Örneğin Irak’ı çok daha cazip yapan olay, bugün dünya petrol rezervlerinin yüzde 10’u kadarı, yani 112,5 milyar varil diye geçiyor Irak’ta iken, hemen hemen hiç delinmemiş, hiç kuyu açılmamış Batı çölünde bir bu kadar da petrol olduğu, keza Suudi Arabistan içinde yeni sahalar olduğu, Hazar için de bu böyle.

Şimdi hızlıca bu rakamlar aklımızda kalmayacak ama böyle bir genel büyüklük açısından baktığımızda dünya petrol rezervlerinin bugünkü rezervi, tüketim oranıyla 40-41 yıl ömrü var. Dünya petrol üretimi 73-74 milyon varil/gün civarında, OPEC’in üretimi yüzde 38,4, potansiyeli çok daha fazla ama kota uygulaması var biliyorsunuz fiyatları belli bir marjda tutabilmek için. ABD bir başına dünya petrolünün yüzde 25’ini tüketiyor, Avrupa Birliği de yüzde 18’ini tüketiyor.

Yani zihin jimnastiği yaptığımız zaman olayları biraz daha anlamlı kılabilmek için, bunları söylüyorum. Sevgili Ahmet Han da bana onu söyledi, onun için yer değiştirdik. Biraz ben bunları anlatırsam siyasî gelişmeler boyutundaki tartışmalar belki biraz daha rahat yerine oturur diye öyle bir paylaşım yaptık.

Gaz rezervlerine baktığımız zaman gene mutlak değer olarak şu gördükleriniz, çerçeve içindekiler, biraz daha adil bir dağılım var. Rusya başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında ve Orta Doğu’da yine, Orta Doğu sadece bir petrol rezerv büyüklüğü açısından değil, gaz açısından da çok önemli bir potansiyel arz ediyor.

Kömür ise çok daha adil bir dağılım gösteriyor. Dünyada çok daha yaygın ve ömrüne baktığımızda da, yani mevcut rezervleri tüketime böldüğünüzde de 200 küsur yıllık bir ömrü var. Gazda bu 60 yıl civarında; yeni keşifler olmadığı takdirde. Yani hepsini bir arada gördüğümüzde de durum böyle. Tabî bu kömürün stratejik olarak önemini artırıyor, kömüre dayalı teknolojiler, yani akışkan yatak teknolojileri vesaire, yani çevre kirliliği olayını bir kenara bırakırsam yani daha fazla güvenilir,

fiyatlarının artması açısından, ulaşabilmek açısından çok daha güvenilir ülkeler için. Tabii Türkiye’de kullanmadığımız bunca linyit rezervimiz var, bizim için de aynen böyle.

Şimdi şu fosil kaynakların tüketim paylarına baktığımızda bugün ABD’de dağılım böyle, bu şimdiki dağılım. Yani ithalattaki bağımlılıkları, dışa bağımlılıkları bugün itibarıyla.

ABD’nin petrol ve gaz ithalât bağımlılığına ayrı olarak baktığımız zaman ABD bugün 1970’e kıyasla yüzde 39 daha az petrol üretiyor, giderek sahaları sağlıyor. 2002 yılında yüzde 52 oranında dışa bağımlı Amerika, ham petrol ithalatında yüzde 52. Kendi yaptıkları analizlerde, gene Dick Cheney Raporunda 2020 yılında bu bağımlılık oranlarının yüzde 68’e çıkacağı hesaplanıyor.

Petrol fiyatlarının referans senaryoda 2025’te 2001 dolar değeri bazında 26.57 dolar varil olacağı hesabıyla bu yapıyor. Tabii petrol fiyatlarının değişmesi hâlinde bu senaryolar da değişecek ama petrole bağımlılığını ve giderek artan ithalât gereksinimini vurgulamak açısından bunları söylüyorum.

Gaza baktığımız zaman 2001 yılında yüzde 16 olan gaz ithalât payı Amerika’nın 2025’te –o çok fazla bir sene olmuş ama- yüzde 25’e yükseliyor. Bu işte hidrojen-deki senaryolara benziyor. Miktar olarak da, ithalât miktarı 220 milyar metreküp civarında oluyor.

Şimdi petrol piyasaları nasıl geliyor diye baktığımda bazı notlar almaya çalıştım. OPEC dışı ve OECD üyesi üreticilerden Norveç, Meksika, Kanada ve Avustralya’da ciddi oranda artış bekleniyor. Batı Afrika ve Güney Çin Denizi’nde yeni ve derin deniz sondajlarındaki sahaların devreye girmeleri, gene petrol arzında önem kazanıyor. Rusya ve Hazar’da, yani birbirine kıyasladığımız zaman diğer şeyle en önemli artış bu coğrafyalarda bekleniyor, ama gene bugünkü oranları düşünülürse hiçbir zaman Orta Doğu petrolü gibi büyük oranda belirleyici olmayacağını söylememiz lâzım. Yani bugün yüzde 9’sa dünya arzında bu coğrafyanın payı, Hazar’ın özellikle, yüzde 12’ye belki 20 yıllık projeksiyonlarda çıkabiliyor. Politik belirsizlikler, yani bugün Gürcistan’da yaşananlar çok sıcak bir örnek buna. Bunları etkileyebilir, bu arzı azaltabilir.

Gene devam edersek, 2007 dünya petrol ticaretinde Basra Körfezi’nin payı yüzde 45’e, 2025’te bu pay yüzde 66’ya çıkıyor. Bazı Amerikan analistlerinin raporlarına baktığınız zaman savaşın nedeninin Irak’la hiç alakası olmadığı, Basra Körfezi’nin

öneminin giderek azalacağı şeklinde yorumlar var. Bunlar tabii ki hiç inandırıcı değil. Biraz takip edenler, dediğim gibi hem rezervlerin zenginliği, hem fiyatların çok, maliyetlerin çok düşük olduğu dikkate alınırsa bunun böyle olmayacağı ve Körfezin öneminin özellikle büyüyen Asya ekonomilerini beslemede de çok önemli olacağını biliyoruz.

Yani gene kendi raporlarından vurgular yapıyorum, Amerikalıların yazdıkları birçok raporda -bazı uzmanların dışında- bu bölgenin Amerikan çıkarları için her zaman için yaşamsal önemini koruyacağı vurguları var.

Petrol fiyatların düşük olması hâlinde 2025'te Körfezin öneminin daha da fazla olacağı meselesi. Şimdi petrol fiyatlarının nasıl seyredeceği ayrı bir senaryo, ona hep birlikte bakarız hangi faktörler etkili ama, dünyayı tasarımılamaya çalışan küresel güçlerin özellikle ABD'nin orta ve uzun erimde petrol fiyatlarının düşük olmasından daha fazla çıkarı olduğu düşünenlerdenim. Onun için Körfezin önemi daha da artabilir; çünkü çok daha ucuza mâl olabilecek petrol.

Tüm Körfez ülkelerinin üretimlerini önemli oranda artırmaları bekleniyor, Irak ve Suudi Arabistan'ın üretimlerini yaklaşık 3 kat artıracığı tahminleri yapılıyor. OPEC'in payı açısından baktığımızda, OPEC biliyorsunuz 10, Irak'ı da sayarsak 11 ama şu an 10 üyeli ve büyük oranda belirleyici bir organizasyon. OPEC'in Orta Doğu dışında da üyeleri var Venezüela gibi, işte Cezayir gibi diyelim ama buna genelde baktığımız zaman 2001 yılında 11-12 milyon varil/gün olan Amerikan petrol ürünü toplam ithalatı, 2025'te 20.9'a çıkacak, bunu da anımsadıktan sonra ürün dışı alımları da iyice artacak. OPEC'in payı 2019'a kadar yüzde 50, 2025'e kadar bunun da üzerinde olacak tüm OPEC ülkelerinden, Venezüela da dahil, bunu bir kez daha vurgulamak istiyorum.

ABD'nin petrol ithalatında Orta Doğu'daki OPEC ülkelerinden ithalatı yüzde 46'ya kendi ithalatı içinde çıkacak, yani nereden bakarsanız bakın Kuzey Denizi'nden ithalat azalacak; çünkü başta İngiltere olmak üzere üretimler düşüyor. Yani istese de istemese de Amerika yıllar içinde alternatif enerji kaynaklarına yönelse de, ben kendi rakamlarıyla koyuyorum, Orta Doğu'ya, Basra Körfezi'ne diğer nedenlerin dışında kendi gereksinimi artacak.

Kuzey Amerika'nın 2020'de örneğin petrol ithalatı Körfez'den 4.9 milyon varil/gün, toplam OPEC'ten 10 milyon varil/gün varil civarına çıkacak. Burada Suudi Arabistan'ın kapasitesi açısından bazı kestirimler yapıyor çeşitli kuruluşlar

tarafından. 2002’de 11.4 milyon varil/gün olan kapasite üretim ayrı, kotalar var vesaire. 2020’de burada ikiye katlamış görünüyor.

Şimdi Amerika’nın petrole bağımlılığı konusunda temel oluşturmak ve küreselleşmeyle en azından enerji alanında nelerin tasarımılandığını vurgulamaya çalışacağım, onun için bu temeli oluşturmaya çalışıyorum. Bazı toplantılardı bunu sıklıkla söylüyorum. Sevgili dostum, bir arkadaşım, Ali Nihat Özcan, terör üzerine çalışıyor. Diyor ki bir insanın elinde sadece tek bir alet olur, bir çekiçse o da, herkesin kafasını çivi gibi görür. Sen de petrole uğraşıyorsun, her şeyi petrole bağlıyorsun. Yani öyle bir şey, imaj yaymak istemiyorum ama gerçekten enerji kaynaklarına hâkim olmanın çok önemli olduğuna tabî ki inanıyorum.

Amerika dediğim gibi hâlen yüzde 52’sini ithalatla karşılıyor ve şu vurgu var Amerikalı bazı uzmanların yazdıkları raporlarda. Amerika hâlen yılda 1.2 trilyon dolarlık mal ve hizmet alımı yapıyor, satın alınan malların çok büyük bir bölümü Avrupa ve Asya’dan ve kritik oranda da ithal petrole dayalı mamullerden oluşuyor. Dolayısıyla petrol dediğimiz zaman ham petrol ya da ürün alımı değil, hatta gaz fiyatlarında da belirleyici olduğu için petrol fiyatları onu da düşünmek lâzım. Onun dışında da yüzlerce, binlerce sanayi mamulünün girdisi olduğu için fiyatların seyri Amerika’nın önümüzdeki yılları tasarımılaması açısından çok önem kazanıyor.

Dahası, yine Amerikalıların raporlarına göre, küreselleşme nedeniyle diğer ülkelerin Amerika’dan ihraç mallarını alabilmeleri ve ABD ekonomisine yatırım yapabilmeleri petrolün uygun fiyatlarda alınabilmesine bağlı. Bu da gene önümüzdeki uzun erimde en azından Amerika’nın gücü yettiği takdirde, dünyayı tasarımılayabildiği takdirde -keşke Erinç burada olsaydı, sürdürülebilir mi ekonomik olarak böylesi bir düzen, ona ışık tutardı- o zaman fiyatları daha aşağıya çekmeye çalışacaktır. Bu Türkiye’nin bugünkü durumuna göre belki bir avantaj gibi sırf petrol bazında düşünersek vurgulanabilir ama, gene ben İngilizce olarak da oradan aldım ki, orijinalinden. Yaşamsal çıkarlarımız petrolün dediğim gibi yukarıdaki tercümesi, hani orijinalinden biraz üç kâğıt atmış mıyız diye bakılabilir.

Çin’in petrol tüketim ve ithalatındaki farklılıkları görüyorsunuz, yani ithalatın payının nasıl hızlıca arttığını 2020 yılına göre, alttaki daha açık renk olan net ithalât miktarları, milyon varil/gün olarak düşünürseniz. Yani 8 milyon varil/gün civarında iyi kötü ortalama baktığımız zaman 2020 yılındaki ithalât görünüyor.

Avrupa Birliği için de son derece önemli tabî ki petrol de gaz da. Kaynakların payı enerji tüketiminde petrol ve petrol ürünleri yüzde 40 oranında, doğalgazın yüzde

21, bunlar hızlıca artma eğiliminde ve bağımlılıkları da öyle. Avrupa Birliği 15 üye ülkenin yukarıdaki kısma baktığımızda ithal enerji bağımlılık tahminleri bu toplam enerjide baktığımız zaman 15 üye ülke mevcut durum yüzde 71. Giderek artıyor, yüzde 49’ken 1998 yılında onlar da aynı şekilde aynı kaynaklara yöneliyorlar.

2030’a doğru baktığımız zaman bunlar rakam artış oranı gayrisafi hâsıla artış oranından daha az, bu da gene aynı şekilde enerji yoğunluğu olgusu başta olmak üzere iki olgunun, yani gayrisafi hâsıla artışıyla enerji talep artışının birbirinden bağımsız hale getirilmeye başlandığı, başarılı olduğunu gösteriyor. Yalnız gene de en hızlı artış gaz talebinde olacak AB’nde, yalnız en çok kullanım petrolde olacak.

Petrolde ithalât oranı yüzde 90’a çıkacak, doğalgazda yüzde 70’e, bu Avrupa Birliği için. Kömürde neredeyse tamamen dışa bağımlı hale gelecek.

Şimdi küreselleşmeyle ilgili sevgili Ergin Yıldızoğlu’nun geçtiğimiz günlerde yayınladığı bir makaleden bir alıntı bu. Kissinger, Fukuyama, Alan Friedman, Kagan gibi yazarlar küreselleşmeyi ABD’nin ekonomik, kültürel ve siyasî normlarının dünya üzerinde yayılması ve kabul edilmesi olarak görüyorlar. Bu bizim yorumlamamıza gerek bırakmıyor. ABD’nin 997 ve 2001’de yayınlanan 4 yıllık savunma raporları küreselleşmenin korunmasını ve geliştirilmesini piyasaların enerji ve doğal kaynakların ABD’nin erişimine açık kalmasını yaşamsal, ulusal çıkarlar listesine koymuştu.

Profesör Clain’in görüşleri ise, bunlar hep Pentagon’un ve Amerikan yönetiminin akıl hocası olacak olan profesörler, çoğaltılabilir bunlar. Ben çarpıcı olanlarını sevgili Yıldızoğlu’nun makalesinden aldım. Bunlara karşın, yani küreselleşmenin bütün etkin olma çabalarına karşın küreselleşme sınırlı kaldı. Yani tezleri bu. Bugün çökmüş devletler ve devletsiz alanlar olarak tanımlanan bölgeleri yarattı. Bunlar küreselleşmenin dışında kaldılar ve örgütlü suçlarla terörizm için verimli topraklar oluşturdular. Üstelik bu alanlar çoğu kez petrol, değerli ya da stratejik madenler, su kaynakları, enerji taşıma yolları bulunan alanların hinterlandındadır. Bütün bunlar dünya tasarımının küreselleşme olgusuyla birlikte nasıl belirlendiğini, şekillendiğini mevcut yönetimin kafasında gösteriyor. Gene en ünlülerinden bir tanesi de, Profesör Barned, dünya iki bölgeden oluşuyor diyor, birbirine çok benzeyen, örtüşen konseptler. İlki küreselleşmiş ve işleyen çekirdek, Kuzey Amerika, Güney Amerika’nın büyük bölümü, Avrupa Birliği, Putin Rusya’sı, Rusya değil de Putin Rusya’sı, Japonya, yükselen Asya, Çin ve Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda. İkincisi ise entegre edilmemiş, Ergin Yıldızoğlu çatlak olarak çevirmiş onu, “gap” belki boşluk

diye de çevrilebilir, çatlak diye tanımlanan, yani bir türlü küreselleşmeye entegre edemedikleri bölgeler. İlk bölge güvenli, ikincisi tehlikeli, tehdit edici, istikrarsız bölge. Yavaş yavaş işte bu savaşların alt yapısı böyle hazırlanıyor. Yine Bamed devam ediyor, ABD'nin bundan böyle uzun dönemli stratejisi bu çatlağı birbirini izleyecek savaşlarla kapatmak, yani çekirdeğin kullanımına açmak. Çekirdekle çatlağı birbirine teyelleşen şeritteki –bizim gibi ülkeleri de sayıyorlar burada- Meksika, Brezilya, Güney Afrika, Fas, Cezayir, Yunanistan, Türkiye, Pakistan, Tayland, vesaire ayrıca önem kazanıyor. Afganistan ve Irak'ta bu yüzden savaşa gidildi ve bundan böyle ABD bu tür savaşlara devam edecek. Bu da Pentagon'a sıklıkla rapor veren The Pentagon New Map adlı tebliğinden.

Ben çarpıcı olabileceğini düşündüğüm için şu haritayı da gene aynı tebliğden aldım, internette gayet rahat bulabiliyorsunuz. İşte gördüğünüz burası bir türlü dünyayla entegre edemedikleri çatlakları gösteriyor. Şimdi burada çok derinlemesine analiz yapılamaz belki ama, sürekli bunlara kafa yorulmuş, bir şekilde bu alan daraltılacak, gerekirse savaş yapılarak alan daraltılacak. Tabii onun da değişik stratejileri var. Yani daha çok deniz gücüne dayanıyorlar, ola ki bizim gibi itiraz eden ülkeler olursa denizden çok çabuk müdahale edebilecekleri birtakım şeyler. Yani bütün bunlarda bir başka dolaylı boyutuyla gene petrol gereksinimi, gene enerji, savaşın da böyle bir rasyoneli var.

Şimdi Amerika'nın yeni uluslar arası konuşlanması nasıl oluyor? Pentagon bu tezlere uygun olarak yeni bir uluslar arası konuşlanma teorisi geliştiriyor. Bu konudaki resmî görüş gene 4 yıllık Savunma Raporunda -2001 yılında yayınlanan- yer alıyor. ABD'nin erişimine kapalı alanlara, girişi engelleyen coğrafyalara çeşitli derinliklerde ve zorla girmek, rejimi değiştirmek, işgal etmek, bu amaçla erişilebilir kılmak için de dünyanın her coğrafi bölgesinde uygun olarak biçimlenmiş ordular bulundurmak.

Yeni üsler bu konseptte uygun olarak adım adım kurulmaya başlanıyor. 1. Körfez Savaşı, Kosova savaşı, Afganistan ve Irak sonrasında yeni üsler Amerika tarafından elde ediliyor. Romanya, Bulgaristan –nerelerde var diye baktığımızda- Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Cibuti, Diego Garcia, Amman, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan, Türkmenistan, Türkiye. ABD, Almanya, Türkiye, Arabistan ve Güney Kore'deki birliklerini kısmen Doğu Avrupa, Afrika ve Asya'ya kaydırmayı plânlıyor. Afrika da çok önemli, petrol potansiyel alanlarından bir tanesi.

Hindistan, Filipinler, Azerbaycan, Singapur, Avustralya ve Tayland'da yeni üsler plânlanıyor. Bunlar hep Amerikan Savunma Stratejisi Raporlarından alınmış konseptler.

Gene enerji kaynaklarının kontrolü söz konusu. World Street Journal, Pentagon'a atfen yeni üsler zincirinin Afrika, özellikle Nijerya ve Hazar petrollerinin güvence altına alınması için plânlandığını yazıyordu geçenlerde. Gürcistan'daki gelişmeleri de bundan çok bağımsız düşünmememiz gerekir herhalde.

Dünya kaynakları bazında olası gelişmelere baktığımız zaman Uluslararası Enerji Ajansı'nın, Amerikan Enerji Bakanlığı'nın birbirine çok paralel olan raporlarına göre petrolün yıllık ortalama 1.9 yüzde artış oranı ile 20 yıl sonra yüzde 40 ile gene en yüksek payı koruyacağı görülüyor. İşte bugün 74.5 milyon varil olan günlük petrol tüketiminin 2010'da 96, 2020'de 115 milyon varile ulaşması. Son raporlar bunları biraz daha farklı gösteriyor ama, hemen hemen kabaca böyle. Önümüzdeki dönemde taşıma sektöründeki gelişmenin OECD ülkelerindeki petrol talebini artıracak en önemli neden olacağı.

Doğalgaza baktığımız zaman genel enerji tüketimindeki payının giderek artması ve hâlen yüzde 22 olan payının yıllık yüzde 2.7 talep artışıyla 2020'de yüzde 26'ya yükselmesi bekleniyor. 2010'dan itibaren gazın payının kömür payını geçmesi bekleniyor. Bu artış özellikle yeni santrallerin ihtiyacından kaynaklanacak, tabii bu Türkiye'ye hemen bire bir korole edilmemeli, Türkiye de dünya ortalamasıyla da, Avrupa Birliği ortalamasıyla da kıyaslanamayacak kadar gazın çok gereksiz miktarda, çok yüksek miktarda, bu yıl sonu yüzde 50 elektrik üretiminde kullanılması var. Bu o noktaya gelmemiş belki ülkeler için, dünya için geçerli ama petrol ve kömüre oranla daha az kirlilik yaratıyor olması önemli.

Kömüre baktığımız zaman yüzde 1.7 gibi bir yıllık ortalama artışla 20 yılı tamamlıyor. Kömürün bugün yüzde 24 olan payını hemen hemen aynı oranda koruyacağı görülüyor. Sanayide ve konut ısıtmalarında kömürden gaza geçiş eğilimi var, dünya kömür talep artışının yaklaşık 3'te 2'sinin büyük kömür rezervlerine sahip olan Çin ve Hindistan'ın elektrik üretiminde kömür kullanmasından kaynaklanacağı belirtiliyor. Yani Kyoto Protokolü vesaire, bütün bunlara rağmen herkes kendi bildiği doğrultuda gitmeye devam ediyor, birçoğu da imzalamamakta ısrar ediyor.

Nükleer enerjinin genelde mutlak değer olarak da, yüzde olarak da azaldığı bir 20 yıllık süreç öngörülüyor bugün bilinen teknolojiler doğrultusunda. Hidrolik enerjinin,

-tabiî bizim için gene çok önemli bir kaynak- 1997’de dünya birincil enerji üretiminde yüzde 3’lük payının mutlak değerini yüzde 50 artırması, ama 2020’de toplam içindeki oranının yüzde 2 olarak, -zaten çok küçük olduğu için payı- bir de işte Avrupa gibi coğrafyalarda sonuna kadar neredeyse tüketildiği için gelişmiş ülkelerde daha çok olması gereken, bizim gibi bu kaynakları kullanmayan ülkelerin halletmesi lâzım. Türkiye hidrolik kaynaklarının yüzde 75’ini, yani küçük hidroelektrik santralleri de dikkate alırsak devreye koymamış durumda biliyorsunuz. Bir de mevcut politikalar nedeniyle al ya da öde anlaşmaları, daha doğrusu yap-işlet-devret, yap-işletlere verilen taahhütler nedeniyle bir de bunları durduruyoruz. Yenilerini devreye koymadığımız gibi biliyorsunuz santrallerde de, kömür santrallerinde de durum böyle.

Diğer yenilenebilir kaynaklarda da –hızlıca bunu geçeyim- bir Irak’a müdahale-nin petrol boyutuyla ilgili bazı şeyleri sizlerle paylaşmak istiyorum. Sayın Hikmet Uluğbay’ın Petropolitik kitabından - şimdi yeniledi onu, genişletti kapsamını, meraklısına tavsiye ederim- bazı alıntılar. 14 Şubat 1908’te Bağdat mebusu İsmail Hakkı Bey, *“Kerkük taraflarında öyle petrol madenleri vardır ki, Bakü madenlerine, Amerika’daki madenlere eşdeğerdir; çünkü akıyor, nehir gibi akıyor, ayrıca daha aşağıda, Bağdat civarında”*. Yani bu bilinç var, varlığından hepsi haberdar ama, nasıl kullanılıyor ona bir bakmakta yarar var. O dönemde İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Green, 1911, *“Temel hedefimizi daima hatırla tutmamızın önemli olduğuna inanıyorum, bu da Basra Körfezi’ndeki ve onu tamamlayan nitelikteki Mezopotamya’daki İngiliz çıkarları korumaktır”*.

Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, 1913, *“Kuveyt ve Katar gibi çölden ibaret iki kaza yüzünden İngiltere ile ihtilaf çıkaramayız. Bu ehemmiyetsiz topraklardan ne gibi faydamız olabilir? Kuveyt ve Katar’ı İngiltere’ye bırakmaya ve zengin Irak vilayeti-mizle uğraşmaya karar verdim”*. Onunla da ne kadar uğraştık biliyorsunuz.

Winston Churchill Donanma Bakanı iken, 1913, *“Bizim nihai politikamız donanmanın yakıt ihtiyacını karşılamada bu maddenin bağımsız üreticisi ve petrol sahalarının sahibi olmaktır”*.

Arthur Balfour, o dönemin Dışişleri Bakanı İngiltere. *“Ne Başkan Winston ne de bir başkası Dicle ve Fırat’ın çevresindeki geniş toprakları Osmanlıların denetimine bırakmak isteyecektir. Bu durumda sormak isterim Mezopotamya’daki küçük Zap suyuna kadar veya yeterli derecede zengin su kaynaklarını denetim altına alacak şekilde ordularımızla ilerlememizin büyük yararı yok mudur? Bunu başardığımızda petrol yataklarının büyük çoğunluğu da elimize geçmiş olacaktır”*.

Konumuzun dışında belki, başlıca bir, başka bir panel konusu ama, su kaynakları da en az petrol, gaz kadar önemli, belki önümüzdeki yıllarda çok daha önemli.

Amiral Phillip Dumas, “Bu geniş ölçüde petrole yönelik bir savaşta, geleceğin harpleri tamamen o amaca yönelik olacaktır. Bismark’ın kan ve demir özdeyişi artık kan ve petrol şeklinde ifade edilecektir”.

Bir de etnik boyutuna bakarsak işin, şimdi Kuzey Irak’ın ünlü petrol yatakları nedeniyle yabancı entrikaları başladığı için kuşkusuz ciddi sorunlar çıkabilir, İngilizler herhalde Kuzey Irak’ı denetim altına alabilmek için Kürtleri Türklere karşı kullanmak isteyeceklerdir.

Amiral Bristol, İngiliz kabine toplantısı zaptı; *“Türklerle sorun başladığında Araplarla dost olacaksın”*.

İsmet Paşa-Curzon-Child üçlü görüşmesini, Londra’ya rapor eden Lord Curzon’ın mesajı, 15 Ocak 1913. *“Kapitülasyonlar üzerinde, yani günümüze de bazı çağrışımlar yaptığı için bunu sizle paylaşmak istiyorum. İsmet ve Child ile 1,5 saat süren görüşmeden yeni döndüm. Hatta İsmet’e izleyebilecekleri olası yaklaşımlar konusunda önerilerde bulundum, aksi hâlde anlaşmaya kendi istediğimiz hükümleri koyup, onlara sarılmak ve kabul edip edilmediğini beklemekten başka seçeneğimiz kalmayacağını söyledim. Ancak böyle bir durumda Child ile birlikte Türkiye’nin ekonomik onarımı için ne 1 dolar, ne 1 şilin temin edemeyeceğimi, gelemeyeceğini hatırlattım. Türklerin iyi niyetine ve samimiyetine güvenmemiz yolunda İsmet’in tekrarladığı ricalarından sonra kendisini ne kadar yutabileceklerini arkadaşlarıyla birlikte kararlaştırmak üzere hazmı zor ilacımızla baş başa bırakarak ayrıldık. Az gelişmiş bir çocuğun zekâsı ile –yani klasik küstahlığı İngilizlerin- bir katırın katı inatçılığını birleştirmiş görünen bu anlaşması imkânsız insanlardan giderek tek şansımız olarak görünen onların son dakikada bir karar verebilmeleri olasılığı dışında fazlaca bir beklentim yok”*.

Bunu uluslararası müzakerelerde İngilizlerle oturan birçok insan paylaşmıştır. 2020 yılına kadar bir kez daha anımsarsak petrol arz ve talebinde İran Körfezi’nin önemini, OPEC’in arzı, Orta Doğu ve diğerleri dahil yüzde 40’tan 1997 yılında yüzde 54’e, Orta Doğu’nun yüzde 26’dan, yani Orta Doğu’daki ülkelerin dünya petrol arzına katkısı yüzde 26’dan yüzde 41’e çıkıyor. Tabii mutlak değer olarak da çok fazla.

Şimdi Irak'a baktığımız zaman Irak bugün dünya bilinen üretilebilir petrol rezervlerinin yüzde 10'u kadar, 112,5 milyar varil, olası ve ispatlanmış bunun iki katı olarak değerlendiriliyor. Çeşitli rakamlar var, yani biz bunların tek tek analizi yapacak değiliz ama, detay çalışmak isteyenler bilmeli. 2,8 ila 3 milyon varil/gün civarında bu savaşın etkilerini bir kenara atarsanız sürdürülebilir üretimi olduğu düşünülüyor, ama Amr Raşit, o zamanki petrol bakanı bunu 3.3 milyon varil/gün olarak veriyordu.

İhraç potansiyelinin 2.3, 2.5 milyon varil/gün olduğu, 2002'nin ilk 7 ayında 1-1,5 milyon varil günde ortalama. Irak'ta bir sürü yedek parça bulunamaması, su basması vesaire gibi şeylerden kuyuları üretim hızla düşmekteydi zaten müdahale öncesi ya da işgal öncesinde. Aklımızda kalabilmesi için şu ara 2003 yılında çeşitli kaynaklar yaklaşık 1 milyon varil/gün civarında olduğunu söylüyor, yani bütün çabalara rağmen bir türlü artıramıyorlar. Sadece petrol değil, elektrik üretiminde de önemli sıkıntılar yaşıyor işgal güçleri. Ama bir fikir vermesi açısından başka bir değeri paylaşmak istiyorum.

Irak'ta 2 bin 300 kuyu açılmış Amerikan Enerji Bakanlığı sitesine göre bugüne kadar, 1600'ü çalışıyor, Teksas'ta 1 milyon kuyu var. Yani kuyuların verimliliği açısından bütün olumsuzluklara, teknik sorunlara rağmen son derece verimli kuyular. Bu detaylarını geçelim.

Irak'ın belli başlı sahalarına baktığınızda çok konuşulduğu için Kerkük'ü özellikle işaretledim, 10 milyar varilin üzerindeki sahalar. Mecnun, Batı Kurna, Batı Bağdat çok sayıda sahası var. Burada biliyorsunuz bu işgal güçleri gelmeden önce ambargo olmasına rağmen, yani devreye konulamamış da olsa, özellikle Fransız, Çin ve Rus şirketleri başta olmak üzere dünyanın birçok petrol şirketinin imzaladığı anlaşmalar vardı. Baktığımız zaman, yani detayları çok önemli olmayabilir ama, gerçekten hem rezervleri çok yüksek, hem üretim potansiyelleri çok yüksekti. Şu an bu tam bir keşmekeş içinde ve tabii bir an önce ele geçirmeye çalışıyorlar.

BAŞKAN- Pardon toparlayabilir miyiz, daha sonra çünkü bir de tartışma bölümümüz var. Eksik kalanlar orada devam ederiz.

NECDET PAMİR- Kusura bakmayın, o zaman hızlıca geçeyim.

Irak'a müdahalenin en önemli nedeninin petrol olduğu konusunda benim çok fazla bir kuşku yok. Meselâ Zeki Yamani'nin şu sözleri, *“Amerika'nın Irak'a karşı savaşının bu ülkenin petrol rezervini kontrol altına almayı hedeflediğini ve böylece*

Suudi petrolüne olan gereksinimi azaltmayı amaçladığı” ve bu mevcut anlaşmaların kesinlikle gözden geçirileceği, hemen müdahale öncesinde. Bu da bildiğiniz meşhur şey, Irak’a müdahalenin nedeni petrol mü diye baktığınızda Bush’un resmiyle beraber şirketlerin.

Bunları hızlıca geçip, küreselleşme ve enerji ile ilgili bir iki şey daha söylemek istiyorum. Bir kere dünyada yaşanan sıcak ve soğuk savaşların temelinde enerji kaynaklarına sahip olma, ama bir o kadar da taşıma yollarını ve ticaretini kontrol etme mücadelesi çok önemli bir yer tutuyor. Yani olaya sadece Irak’ın Suudi Arabistan, herhangi bir ülkenin sahalarını almak bazında bakmamak lâzım. Son derece önemli olan bir diğer olgu, ticaretin ve taşıma yollarının ele geçirilmesi. Büyük enerji şirketleri ve uluslararası sermaye son yıllarda enerji piyasası yasaları, deregülasyon, düzenleyici kurullar gibi kavram ve yapılanmalarla dünya enerji ticaretini kendine en uygun koşullar ve alt yapıyla pazar ya da piyasa olarak gördüğü dünya coğrafyasına yayıyor. Bunun en önemli uygulama alanlarından birisi de Türkiye. Geçtiğimiz hafta Petrol Piyasası Kanunuyla bu tamamlanmış oluyor. Ancak başta bu tür yasaların mimarı olan ABD’li dev enerji şirketi Enron’un iflası, bu şirketi denetlemesi gerekirken her nasılsa bunu öngöremeyen uluslararası denetim şirketi Arthur Andersen’in durumu ve bizdekine benzer enerji yasasının uygulandığı Kaliforniya’da yaşanan kriz bu uygulamaların yol açtığı ve açacağı sorunlar için uyarıcı olmalıdır diye düşünüyorum.

Şöyle bir şey var, Selçuk Erdem’in bir karikatürü. Görüyorsunuz yani bu yasaları satıyor küreselleşme güçleri, bilemiyorum ki diyor, sanki tam yuvarlak değil, dört köşe bir taş, tekerler. O da diyor ki, olur mu abicim bunun modeli böyle. Yani hemen hemen aynı şeyleri yaşıyoruz Türkiye’de, bütün bunlar unutuldu. Amerika’nın yanı sıra Avrupa Birliği’nde de bir sürü, yani ben kökten birtakım şeylere karşı olmak anlamında söylemiyorum ama, sıklıkla kullandığım bir deyim, yani gökten yağanı toprağın reddetmesi mümkün değildir gibi bir anlayış içinde bu yasalar hep Türkiye’de kabul ediliyor kendi ülke gerçeklerimize bakmadan. Avrupa Birliği’ndeki uygulamalarda da bir dolu sorun var. En basiti Avrupa Birliği’nde elektrik alanının liberasyonu sonrasında çok kapsamlı çalışmalarla incelemeler yapıldığı zaman sonucunu şöyle özetleyebiliriz. Başta bir dolu enerji şirketi var, sonra birleşmelerle, evliliklerle daha palazlanmış az sayıda şirket, şimdi birisi özel şirket, öteki diyelim ki devlet şirketi, bunlar neredeyse bütün Avrupa pazarını ele geçirmiş durumda.

Son olarak bir bilenden –bu Demirel değil tabii ama- küreselleşme yorumunu aynen okumak istiyorum. “1994’te Endonezya’nın Cakarta kentinde yapılan Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Liderleri Toplantısında Başkan Clinton Amerikan şirketlerine Endonezya’ya gelmeleri konusunda teşvik etti, birçok şirket de geldi ve çoğunlukla çok iyi şartlarla geldiler. Endonezya’daki insanların dezavantajına olan, rüşvet içeren yozlaşma önerileriyle. Dünya Bankası da aynı şekilde, burada ve Pakistan gibi başka ülkelerde özel şirketlerin iktidar anlaşmalarını destekliyordu. Bu anlaşmalar devletlerin yüksek miktarda elektriği yüksek fiyattan satın almayı vaat ettiği yükümler içeriyordu. Nereye benziyorsa. Almanya’da satın alma şartı diye bilinen maddeler. Kârı özel sektör alıyordu, riski devletler üstleniyordu. Bu yeterince kötüydü, ama daha da kötüsü yozlaşmış hükümetler iktidardan ayrılınca Endonezya’da Suharto, 1998’de Navasi Şerif Pakistan’da 1999’da, ABD devleti yeni gelen hükümetlere anlaşmaların şartlarını yerine getirmemeleri ya da en azından tekrar belirlemeleri yerine anlaşmaya bağlı kalmaları için baskı yapıyordu. Aslında Batılı devletlerin kas güçlerini kullandığı adil olmayan anlaşmalara dair uzun bir tarih var”. Bu Stiglitz yani Dünya Bankası baş ekonomisti, Clinton’un yıllarca danışmanlığını yapmış, Nobel ekonomi ödüllü, ben söylesem inandırıcı olmaz, sizler söylemeniz yıllarca inandırıcı olmuyor. Onun için ve bu ayrıcalıkların, yozlaşmanın çoğunlukla devlet görevlilerine verilen rüşvetlerin sonucunda olduğunu, doğrudan yabancı yatırımın ancak demokratik işleyişin zarar görmesi pahasına geldiğini, bu özellikle yabancıların haklarının düşük fiyatlardan almak için gerçek bir dürtüye sahip oldukları madencilik, petrol ve diğer doğal kaynaklardaki yatırımlar için geçerlidir diyor yine Stiglitz.

Ben burada nokta koyayım. Zaten burada konuşacak çok insan var ama, gerekirse panelde konuşuruz. Sabrınız için teşekkür ediyorum, Başkan size de teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ediyorum.

Şimdi Ahmet Han arkadaşımızın da görüşlerini alalım.

Evet söz sizde buyurun.

“Stratejik bir emtiadan önemli bir emtiaya; Petrolün yolculuğu”

DR.AHMET K.HAN (Bilgi Üniversitesi SBE Öğretim Üyesi)- Evet bu tür toplantılarda kıymetli konuşmacıların arkasından konuşmak hem şanstır, hem şanssız-

lıktır. Söyleyeceklerine bir çerçeve çizmeniz için birtakım fırsatlar sunar söylenenler ama, bu arada size de söylenecek pek fazla bir şey kalmamıştır. Umarım onun etkisini yaşayacağımız zaman ekonomisi açısından, fakat bu arada da belki enteresan bir şeyler daha eklemek, tartışma imkânını bulacağız.

Öncelikle Sayın Başkan size teşekkür ediyorum, şahsınızda da Elektrik Mühendisleri Odası'na davetiye için teşekkür ederim. Burada hâlâ sabır gösterip kalan bütün davetlilere de teşekkürlerimi iletmeyi bir borç biliyorum.

Şimdi Sevgili Necdet Pamir bir manzara çizdi, Nejat Hoca'nın manzarasına da kendi prezantasyonumun içerisinde gireceğim, sevgili Necdet Pamir'in manzarasına da gireceğim ama, burada konuşmanın popülaritesi adına ucuz stratejiyi izleyeceğimi baştan söylemek isterim. Ben bu söylenenlerin büyükçe bir kısmını başka bir pencereden görüyorum.

Aslında aynı rakamları kullanıyoruz, bu bağlamda önümdeki yazılı prezantasyon metnindeki birçok veriyi kullanma gereksiniminden kurtuldum, bunun için sevgili Necdet Pamir'e teşekkür ederim, ancak aynı verilerle baktığımızda bir başka manzarayı da görmek ve yorumlamak mümkündür diye düşündüğümü de belirtmek isterim. Bu yorum daima uygulamaya ilişkin ne bakış ne de politika farklılıklarına yol açmak mecburiyetinde değildir, yani her halükarda başka bir pencereden bakıyoruz diye birbirimize ters düşeceğimiz anlamına da gelmez bu. Ama belki bir tartışma zenginliği ve işte tezin karşısına anti tezi koyup daha sağlıklı bir sentez yakalamanın yolu olarak göze çarpabilir böyle bir çaba. Benim ümidim de o.

Şimdi bir gerçek var, petrol bizimle birlikte kalacak, uzunca bir süre kalacak, ama petrol tükenmez de değil, petrol bir gün de bitecek. Şimdi bu iki fikir, her ikisi de doğru olduğunda ya da doğru olduğu söylendiğinde insanın aklına tabî bu ne biçim bir önermedir sorusu gelebilir. Ben kendi farklı pencereyden hem Nejat Hoca'nın hem de sevgili Pamir'in söylediklerini bir yerde buluşturabileceğimize inanıyorum. O yer de şu cümleyle ifade edilebilecek bir zemindir.

Petrol henüz yüksek fiyatlardan tedariki mümkün olmayan bir hammadde haline gelmeden düşük fiyatlardan dahi rekabetçi olmayan bir hammadde haline gelecektir. Yani Uluslararası Enerji Ajansı'nın, Amerikan Enerji Ajansı'nın ve söyledikleri, burada sevgili Necdet Pamir'in bildirdiği rakamların tamamı doğrudur, petrol

beklenenden daha uzun bir süre bizimledir, ama bu arada Nejat Hoca da haklıdır; çünkü bu mevcut teknolojik gelişme hızıyla baktığınız zaman petrol bir süre sonra hangi fiyattan olursa olsun kullanımı ilginç olmayan bir madde haline gelecektir. Ama bunun süresi de yarın değildir.

Petrol 1970’lerde stratejik bir hammaddeydi, stratejik bir hammadde olma bağlamını kavramsallaştırırken ona amaç niteliği yüklüyorduk. Yani işte biraz evvel bu Irak’a ilişkin tarih tartışmasının belli noktalarında çok nefis anekdotlarda Hikmet Uluğbay’ın kitabından aktarılan cümlelere baktığınız zaman İngilizlerin petrole hâkim olmak istediklerini görürsünüz. Amerikalıların o petrole hâkim olmak istediğinden şüphelendiklerini ve olasılıkla haklı olduklarını sonraki gelişmelere baktığınızda görürsünüz.

Bugün petrol artık hâkim olunması, sahip olunması anlamında hâkim olunması gereken bir emtia değildir ve bu değişimi sağlayan da bizzat petrol üreticisi ülkelerin kendileri olmuştur. Tarihin büyük stratejik felaketleri hep güçlünün kendi gücünün etkisini sonuna kadar kullanması nedeniyle karşı taraf üzerinde bu etkinin artık sonuçlarının azalması suretiyle o güçlü tarafın zaafa dönmesi sayesinde meydana geldiğini görüyoruz.

Örneğin çok fazla, bilmiyorum Maraton Man diye bir film vardır Dustin Hoffman’ın oynadığı, bunu seyretmiş olanlar söylediğim sahneyi hatırlayacaklardır. İşkence yaparlar Dustin Hoffman’a, sürekli aynı diş sinirinin üzerine, fakat bir Nazi suçlusu olan işkenceci daha sonra Hoffman’a dönerek der ki, “bir süre daha bunun üzerinde çalışacağım ama o ölecek, o öldükten sonra ben yanındaki dişle uğraşmaya başlayacağım”.

OPEC o kadar çok uğraşmıştır ki gelişmiş ülkelerin petrol sinirleriyle, petrol sinirini duyarsız hale getirmek için gelişmiş ülkeler ciddi tedbirler almaya başlamışlardır. Bu tedbirlerin sonucunda birkaç gelişme ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi tüketimde ve talepte düşüş, bir diğeri alternatif enerji kaynakları ve teknolojilere yönelik arayışların yoğunlaşması, üçüncüsü ise olası şokların etkilerini hafifletecek emniyet mekanizmalarının oluşturulmasıdır.

Alternatif enerji kaynaklarını iki başlık altında ele alabilirsiniz. Bir kısmı içseldir, endüstri içseldir, bir kısmı endüstrinin dışındadır, dışsaldırlar. Endüstri içindeki arayışlar genellikle rezerv tabanının genişletilmesine yöneliktir. Örneğin Suudi Arabistan petrolüne alternatif Kafkas petrolü ya da Irak petrolü gibi. Hatta

ve hatta örneğin işte Oilsent tabir edilen, işte kirlilişist diye Türkçe zaman zaman çevrilen türde kaynakların kullanımı da endüstri içidirler. Bunlar İngilizce bir deyin kullanmak gerekirse “disruptive” değildirler endüstrinin hayatyeti açısından, yani yok edici değildir etkileri endüstri üzerindeki. Ancak yeni teknolojilerin “Disruptive” etkisi vardır, yani endüstrinin üzerinde durduğu temelleri sarsacak türde etki oluştururlar bu yeni teknolojiler ve bu yeni teknolojiler bugün vardır. Daha çok ekonomiyle ilgili bir sorundur, maliyetlere ilişkin bir sorundur bu teknolojilerin yaşama aktarılması.

Şimdi dört katı da pahalı olsa hidrojen, üç katı da, bendeki rakam dört katı, sayın Veziroğlu üç katı dedi. Kuşkusuz onun rakamı biraz daha günceldir diyeceğim ve o rakamı referans alacağım. Üç katı da pahalı olsa bir gerçeklik vardır, “highvayır” bugün yoldadır ve 160 kilometreye yakın sürat yapmaktadır. 220 kilometrelik bir Porche değildir, evet ama kaç tanemiz zaten 220 kilometre hızla giden bir Porche kullanıyoruz ki, ya da böyle bir hevesimiz var.

Bu bir gerçek. Peki o gerçeğe bütün bu dünyada olup bitenleri nasıl bağdaştıracamız; çünkü Sayın Veziroğlu’nun çizdiği manzarada, keşke kalabilmiş olsaydı, bu enteresan bir tartışma olurdu. Sayın Veziroğlu’nun çizdiği manzarada her şey çok güllük gülistanlık gidiyor gibi. Yani işte 75 yıl sonra falan nasılsa hidrojene döneceğiz, hidrojen zaten temiz, zaten ucuz, zaten dünyanın her tarafında var, işte birtakım boru hattı projeleriyle de Orta Doğu’yu Türkiye’ye, Türkiye’yi Avrupa’ya bağlamak mümkün, ekonomiler bu dönüşümü sağlayacak durumdadır. O hâlde niye sevgili Necdet Pamir’in söyledikleri de bu dünyanın üzerinde bir realite. Niçin Amerikalılar kendi ülkelerinde oturup sadece ve sadece hidrojen üretimine ya da bu üretimin etkinleştirilmesi yönündeki çabalara konsantre olmuyorlar? Bunun elbette bir cevabı var, ama bu cevaba gelmeden evvel o tabiri sevdim, altlığını yapalım, bir piyasalardaki değişimden kast ettiğimiz noktalarda neler var ona bakalım.

Bu içsel ve dışsal şeyleri, alternatifleri zannediyorum biraz da zaman ekonomisi yapıyorum. Zannediyorum koyduk ortaya. İçsel olanlar, endüstri için ait olanlar rezerv tabanının genişletilmesi, işte kirlilişist gibi genel anlamda kullanımı, alt yapıyı değiştirip biçime uğratmaya bizi zorlamayacak türde değişiklikler, diğerleri ise işte bir realite olan örneğin “highvayır” gibi şeyler, teknolojik gelişmeler ki, bunların da arkası gelecektir ve teknolojik gelişmenin artışıyla birlikte bu noktada önemli kazanımlar elde edilecektir diye düşünüyorum.

Hemen burada bir ufak dipnot da vereyim. Şu hani uluslararası petrol kartellerinin kölesi, adamı, neyse olan Amerikan yönetiminin, bugünkü Amerikan yönetiminin başındaki kişiler ve onların en başında bulunan Başkan Bush, ki bu kişilere hiçbir sempatinin olmadığını baştan söyleyeyim. Petrolcülerin adamı olan Başkan Bush 1.7 milyar dolarlık hidrojen teknolojisine geliştirilmesine yönelik bir araştırma projesinin altına imzayı koymuştur, Amerikan hükûmeti bugün çok ciddi destekler vermektedir. Neye karşı koymuştur, onu da söyleyeyim. Alternatif projesi 8 küsur milyar dolarlık bir fiyat etiketi taşıyordu üstünde ve bugün kullanılan içten yanmalı motorların tüketimini yüzde 50'ler oranında kısıtlayacak bir projeydi. Bu proje yerine hidrojeni tercih etmiştir Başkan Bush, ki hemen şunu ekleyeyim. Bugün Amerikan yollarında yürüyen arabalar yüzde 2.1 kilometre bir galon başına fazla benzin, fazla kilometre gidebilseler bir galon benzin başına, Amerika'nın enerji faturası neredeyse yüzde 50'lere varan bir oranda azalacaktır.

Sonra ikinci miti de, bir miti de burada bir biçimde parçalayalım isterseniz hep birlikte. Amerika Birleşik Devletleri Orta Doğu petrolüne muhtaçtır. Bu lâfı kullanırken çok dikkat etmek gerekir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu petrolünü kullandığı ve bunun Amerika için önemli olduğu bir gerçektir, ama benim penceremden o önemin başka türlü gözüktüğünü söylemiştim ve bunu yapılandır-maya devam edeceğim.

Ancak ABD için petrolün önemi, Orta Doğu petrolünün önemi AB için olduğundan kat be kat daha azdır. Örneğin Japonya için olduğuyla kıyaslanmaz dahi; çünkü Amerika'nın bugün ithal ettiği petrolün yüzde 11'i Orta Doğudan gelmektedir. Buna karşılık bir rakam daha vereyim size. ABD bugün Orta Doğu'dan ithal ettiği her varil petrolün başına 33 ila 66 dolar arasında varil başı değişen miktarlarda bir fazladan para ödemektedir. Ne yoluyla? Askerî harcamalar yoluyla. Bu miktarın tamamının bu işte kullanılıp kullanılmadığı, alternatif maliyetin ne olup ne olmadığı tartışılabilir ama, bu çok ciddi bir miktardır. Yani ithal ettiği her bir varil petrol için ekstra o varilin fiyatından daha fazla genel anlamıyla işte ortalamaları 25 dolarlar civarında gerçekleştiğini varil başına düşünürsek, ABD para harcamaktadır. Peki bu ticaretin rasyonallitesi nerededir? ABD'nin petrol ihtiyacı olmadığı rakamlarla çok açık, yani istatistikle yalan söyleyebilirsiniz ama, rakamlar çoğu zaman sağlıklı bir referanstırlar.

İngiliz Avrupa Bakanı, Batının Orta Doğu'dan ithal ettiği petrolün varili başına, gene varil başına 15 ila 21 dolar arasında bir ücret ödediğini ortalamada söylemiştir,

ki bu da aşağı yukarı ABD'ye özgül verdiğim rakamlarla tutarlıdır ve bunun da büyük bir miktarını ABD'nin ödediğini söylemiştir. Peki bu ticaretin rasyonalitesi ne? Böyle bir ticaret niye yapılır? Bu bir ticarî işlemdir neticede. Petrol alıyorsunuz, 26 dolar ödüyorsunuz, 27 dolar ödüyorsunuz, 29 dolar ödüyorsunuz, piyasa şartları her neyse, ama bir de bunun üstünde her bir varil için diğer taraftan 33 dolar ile 66 dolar arasında bir para ödüyorsunuz. Peki bunu niye yapıyorsunuz?

Şimdi bu sorunun cevabını vermeye çalışmak çok önemli. Zira bu sorunun cevabını eğer doğru bir perspektif içine oturtamazsak bizler, bizimki gibi ülkeler, özellikle ve Türkiye o bizimki gibi ülkeler kategorisinin içerisine de kendine has bir kategoridir coğrafi konumu ve piyasaya endeksli olmayan kimilerinin inandığı gibi coğrafi önemi bağlamında. Biz biliyorsunuz bazen coğrafi, jeostratejik önemimiz arttı diye çok seviniyoruz, bazen azaldı diye bir hayli üzülmüyoruz falan ama, Türkiye'nin tabii piyasa endeksi gibi değil bu jeostratejik önemi. Aslında Türkiye'nin konumu bellidir, bütün haritalar burada açılıyor, o haritaların tamamının merkezinde ve üç tane kıtanın birleşme noktasında Türkiye ve Türkiye'nin jeostratejik önemi daima orada.

Ve bu tür ülkeler, Türkiye gibi ülkeler ve fakat özellikle Türkiye bu oyunun gerçek adını çok iyi koymak mecburiyetindedir. Eğer stratejik amacın petrol olduğunu düşünürsek, ki ne yazık ki bu konularda yapılan konuşmaların, yazılan yazıların büyük bir bölümü bu tema etrafında döner. Bu temanın etrafında dönmesinin bir bedeli şudur: İnsanlar sokaklara dökülürler ve derler ki “petrol için savaşa hayır.” Halbuki amaç petrol değildir, siz yanlış değerlendirdiğiniz için petrole konsantresinizdir o anda ve siz petrol ekonomisini yönetmeye konsantre olursunuz bunun sonucunda. Sizin için örneğin arz güvenliği her şey olur, halbuki oyun çok daha başka bir oyundur. Peki oyun nedir?

Dünya ekonomisi iyi yıllarıyla kötü yılları arasında bir büyüklük farkı göstermekle birlikte 28 ila 32 trilyon dolar arasında bir katma değer üretmektedir her yıl. Yani ortalamasını 30 trilyon dolar kabul edebiliriz. Bu 30 trilyon doların 10 trilyon dolarlık bir bölümünü Amerika Birleşik Devletleri tek başına üretmektedir. Yani dünya ekonomisinin 3'te 1'i ABD tarafından üretilmektedir; tüketilmekte değil, üretilmektedir. Ve bu büyük ekonomi tek başına, dünyanın 3'te 1'ini temsil eden bu ekonomi dünya nüfusunun, -bir kıyas vesilesi olsun diye söylüyorum- dünya nüfusunun yüzde 4.4'ü tarafından ayakta tutulmakta.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan bizler kabaca dünya nüfusunun yüzde 1.1'i gibi bir şeyleri oluşturuyoruz ve buna mukabil üretimimiz binde 6. Yani 4.4 yüzde 30 üretiyor, 1, binde 6 üretiyor. Hatta biraz daha didiklerseniz rakamları daha beter bir şeyler var orada. O da şu: Yüzde 45'i tarım kesimidir ekonomimizin, onun gayrisafi millî hasıladaki payını yüzde 15 olduğunu düşünürseniz Türkiye'de nüfusun belli bir bölümünün verimsizlik konusunda dünya rekorlarına imza attığını söylemek mümkündür.

Bunun suçluları kimlerdir, değildir tartışmasında değilim burada, onun hemen altını çizmek isterim. Herkes olabilir ama verite bu yönde cereyan etmektedir. Şimdi bu büyük ekonomiyi alın, ki işte rakamlar ortada, petrol tüketiminin ne kadar büyük bir miktarını ABD'nin yaptığı ortada, bunun tüketici olarak ABD'ye verdiği güç ortada. Bu büyük talep gücü dünya ekonomisinin diğer aktörlerini, fakat burada diğer aktörlerden kastım elbette Burkina Fasso falan değil. Burada diğer aktörlerden kastım AB, Japonya, yükselen ekonomiler, Çin gibi. Bu diğer aktörlerini ABD karşısında tanım gereği zaafli bırakmaktı.

Ben onu genellikle şöyle izah etmeye çalışmışımdır. Amerika'daki John bir az Mercedes almaya karar verdiği gün Gunter işsiz kaldığından İstanbul'daki Halil evine dönüyor. Dünya ekonomisi böyle bir entegrasyon içinde çalışıyor çünkü. Ve ihracatının yüzde 60'ını ABD'ye yapan AB belli şartlar yüzünden şanslıdır; çünkü dış ticaret AB ekonomisi içerisinde Güney Doğu Asya'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kıyasladığımız zaman daha düşük bir oran tutmaktadır, ama gene de ihraç ettiğinin yüzde 60'ını ABD'ye ihraç etmektedir AB ve ürettiğinin çok büyük bir bölümü bizatihi ihraç etmek üzere üreten Güney Asya, Japonya dahil ekonomileri Amerika Birleşik Devletleri'ndeki talep dalgalanmalarına yüzde yüz zaafli halledirler. Bu yüzde yüz zaaf, doların değerine karşı ciddi bir hassasiyet oluşturmaktadır bu ülkelerde. Doların değerine karşı olan bu hassasiyet açık piyasa işlemlerinde, uluslar arası finans sisteminde gerçekleştirilen açık piyasa işlemlerinde bu ülkelerin doları sürekli desteklemelerine neden olmaktadır. Başka şansları da yoktur; çünkü Amerikan hazinesinin borçlanma kâğıtlarının yüzde 60'a yakını bu ülkelerin devletlerinin kasalarında durmaktadır.

Yani dolar değerindeki en ufak bir azalış bu ülkelerin çok ciddi bir rekabet gücü kaybına, üstelik de buradaki muhatapları ABD olduğu için doğrudan muhataplarıyla ilişkin bir rekabet kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle doların değerini bir yerlerde tutmak mecburiyetindedir bu ülkeler; böyle bir katkıları vardır.

ABD bunun, bu vaziyetin böyle devam edebilmesini sağlamak için uluslar arası emtia borsalarındaki ticaretin ABD doları dinaminatörlü işlemlerle gerçekleşmesini sürdürmek mecburiyetindedir. Doğrudan enerji ihtiyacından ziyade dünya petrollerine olan, dünya petrollerini kontrole yönelik Amerika'nın ihtiyacının kaynağı buradadır. ABD'nin amacı petrole el koymak değildir, özellikle petrolü elinde tutmak değildir. ABD'nin amacı küresel ekonomide kendisiyle rekabet eden diğer kutupların rekabet gücünü kontrol etmektir temelde. Çünkü eğer böyle olup bunun sürdüremezse biraz evvel söylediğim, bahsettiğim sistem yıkılacaktır. Bu sistemin yıkılması da bugünkü dış ticaret açıklarının 400 küsur milyar dolarları geçtiği, savunma bütçesinin 400 küsur milyarları geçtiği bir devlet için ölüm anlamına gelir.

Bu tabii tek başına da işleyen bir sistem değildir, uluslar arası ticaret dolar dinaminatörlüğü işlemlerle gerçekleştiği için ki, işte petrolün önemi buradadır. Neden çünkü emtia borsaları bu ticaretin sürükleyicileridir; petrol ise emtia borsalarının sürükleyicisidir. Uluslar arası bankacılık işlemlerindeki sendikasyon kredilerinin de büyükçe bir bölümünün dolar cinsinden gerçekleşmesine neden olur. Akreditif işlemleri, dış ticaret işlemlerinin de büyük bir bölümü bu nedenle dolar cinsinden gerçekleşir.

Şimdi burada ortaya çıkan manzara çok enteresandır. Çünkü bütün bu işlemler dolar cinsinden gerçekleşince ABD dolarına çok ciddi bir talep ortaya çıkmaktadır; dolara talep, yani işte bir su, suya, şu suya bir mal olarak, işte kaleme olan talep gibi bir dolar talebi ortaya çıkmaktadır. Bu Amerikan hazinesinin neredeyse kâğıt fiyatına kendi belirlediği faiz oranlarından borçlanması sağlar.

Dünya ekonomisinin içerisine düşmüş olduğu bir sarmal eğer bir sarmal varsa budur. Petrol burada bir araçtır, stratejik bir amaç değildir. Önemli bir araçtır, ama stratejik olma niteliğini biraz evvel saydığım nedenlerle zaten 1970'lerden sonra yitirmiştir. Sizleri tekrar rakamlara boğmayacağım, onun için o bahsini geçirdiğim unsurların detaylı analizine girmiyorum. Böyle aralarda verdiğim rakamlarla onları desteklemeye çalışıyorum.

Şimdi biraz evvel bahsettiğimiz sistemi biraz daha inceleyelim. Dolara olan talep Amerikan Hazinesi'nin istediği, yani kendi belirlediği, FED'in belirlediği, Amerikan Hazinesi'nin, Merkez Bankası'nın yönetim kurulunda oturup belirlediği maliyetlerle borçlanmasını sağlamaktadır dedik, sendikasyonlar dolar cinsinden cereyan etmektedir dedik, dış ticaret işlemleri dolar cinsinden, ağırlıklı yüzde 75-80'lere varan ağırlıklarda gerçekleşmektedir dedik. Şimdi manzara böyle olunca

hemen Türkiye’den bir örnek vereceğim, özellikle Türk bir dinleyici grubu için bunu anlamak çok kolay. Çünkü biz senelerce kronik enflasyonla yaşadık ve biz kontrat etkisinin ne olduğunu biliyoruz. Bu sendikasyon kredileri de bir kontrattır, elbette dış ticaret kontratları da akreditif işlemlerinde, bunların hepsi kontrattırlar.

Bu kontratların bir kontrat etkisi ekonomide –bizim öyle tabir ettiğimiz- bir etki yaratma sonucu doğurmaları söz konusudur. Kontrat etkisi şudur: Kontratlar genellikle geçmişteki veriler baz alınarak yapılırlar, yani geçtiğimiz dönemde işte doların değeri yüzde 35 artmıştır, enflasyon yüzde 29 olmuştur gibi birtakım verilerden yola çıkarak oturur karşı tarafla birlikte bir akit yaparsanız. Sonra her iki taraf da hukuken bağlı olduğu –normal şartlarda- bu akdi gerçekleştirme anına kadar kendi pozisyonlarını beklerler. İyi bir gelişme olması herkes için tabii ki tercih beklenti arada bir arbitraj yaratacak değişimin ortaya çıkması değildir de, mevcut durumun, yani kontrata temel teşkil eden varsayımların, verilerin sabit kalmasıdır. O yüzden yüksek enflasyonlu ekonomilerde düşük enflasyona geçilirken ücret pazarlıkları, -bu Türkiye’de yaşanan bir durum değildir sadece- ücret pazarlıkları çok çetin geçer. Çünkü çalışanlar geçmişe göre isterler, hükûmetse yeni bir projeksiyon içindedir geleceğe doğru vermek ister. Firmalar hükûmete inanma eğilimindelerse, zaten genellikle çalışanın aldığı ücretin yükselmesi firmaların fazla tercih ettiği bir durum da değildir malum oyunun kuralı gereği. İleri doğru baktıklarında gerideki verileri değil, yani yüksek verileri değil de, hükûmetin projekte ettiği verileri kullanma eğilimindedirler. Ama çalışanlar geçmiş dönemde yaşadıkları acıların ya da eksikliklerin kompensasyonunu istedikleri için bu tür müzakereler gerçekten güç müzakerelerdir, zorlu müzakerelerdir, sadece Türkiye’de böyle değildir, dünyanın her tarafında bu böyle olmuştur.

Kontrat etkisinin uluslar arası ticarete bu petrolü de içine alan oyuna dahil etkisi de benzerdir. Bir kez sendikasyon kredilerinin altına imzayı koyan bankalar, bir kez akreditiflerin altına imzayı koyan şirketler o andan sonra referans verilerinin değişmemesi yönünde lobicidirler. Yani verdikleri borcun hangi para birimiyle karşılığı varsa o para biriminin değerini korumak yönünde hareket ederler. Bunun üzerine biraz evvel bahsettiğim ABD ekonomisinin büyüklüğünü ekleyin, dünya ticaretinde ne ifade ettiğini ekleyin, bunun üzerine Amerikan ekonomisinin talep gücünü ekleyin, örneğin çok niş bir şey vereceğim, misal vereceğim. Belli bir kırat üstündeki bir elmas için Türkiye’den 1 talep yapıldığı gün Avrupa’dan 3 adet talep, Amerika’dan 32 adet talep gelmektedir. Yani o kırat elmastan Türkiye 1 adet talep

etmektedir, Avrupa 3 adet talep etmektedir. Burada zaten Türkiye'nin de bir gerçeği belki ortaya çıkıyor, yani Avrupa'nın 3 tane talep ettiği şeyden Türkiye nasıl 1 tane talep eder, etmez mi bu da ayrı bir tartışma konusu. Eminim Necdet Pamir bunu konuşmaktan hoşlanacaktır belli platformlarda. Ama ABD Avrupa'nın 3 tane talep ettiğinde 33 tane talep etmektedir.

Böyle bir ilişki var. Şimdi bu ilişkinin içerisinde petrolün fiyatını dolar cinsinde kalması son derece önemli, dolar cinsinden belirlenmesi son derece önemli. O varil başına 33 dolarların, 66 dolarların sürekli olarak Akdeniz'de devriye gezmekte olan uçak gemisiyle 6. Filonun, Hint Okyanusu'nda devriye gezen 5. Filonun, hepsinin anlamı bu paralar bunun için ödeniyor; çünkü Amerika'nın strateji oluştururken, hepiniz belli sorumluluklar taşıyorsunuz, hiyerarşide nerede durduğunuz çok önemlidir. Genel müdürün stratejik olarak algıladığı pazarlama müdürü için belki hayal edilemezdir, belki de genel müdür öyle dediği için öyledir. Fakat pazarlama müdürü için stratejik olan genel müdür için genellikle taktik bir durumdur. Pazarlama müdürü elindekilerin hepsini satmak ister örneğin ama, genel müdür eğer layıkıyla görevini yerine getiriyorsa firmanın 10 yıllık perspektifinde belli malların satılmamasını dahi tercih edebilir. Pazarlama müdürü bunu benimsediği oranda işini korur, korumaz, bu da işin bir başka dışsallığı.

Bu oyun biraz evvel izah edilen her şeyin de omurgasını oluşturmaktadır. Büyük oyun varsa eğer bu bugün belli bir coğrafyada değil, daha çok internet üzerinden yapılan elektronik işlemlere konu para transferlerinde, uluslar arası ticarete ilişkin kontratlarda, hazine işlemlerinde, açık piyasa işlemlerinde dünyanın büyük banka ve şirketlerinin para yönetimi ve satın alma departmanlarında oynanmaktadır. Zira küreselleşme birçok şekilde tanımlanabilir ve neredeyse üzerinde çalışan akademisyen kadar fazla tanımı vardır ama, bana sorarsanız en doğru tanımı küreselleşmenin, her tür değer ve birikimin bugün mevcut ulus devletlerin sınırlarının belirlediği siyasal coğrafyada hükûmetler tarafından uygulanan kısıtlamalarla en alt düzeyde karşılaşmak suretiyle aşmasıdır şeklinde özetlenebilir ve bu sistemin dünyaya yaygınlaşması bugün ABD için son derece önemlidir.

Toparlaya toparlaya gidiyorum, sorular içerisinde belki bunlara biraz daha geniş değinme imkânı olur. Böyle baktığınız zaman küreselleşmeye, yani değer birikimin ulus devletlerin siyasal sınırlarını aşması noktasında bir serbesti kazanmaları olarak anladığınızda biraz evvel gene Necdet Pamir'in söylediği o "gap"ler, boşluklar, kırılmalar Ergin'in söylediği, bahsini geçirdiği boşluklar, kırılmalar devreye girmekte.

Eğer bu boşluklar ve kırılmalar talebi sürekli kılacak biçimde doldurulamazsa, yani insanların, 1 milyar insanın hâlâ 1 dolar seviyesinde yaşadıkları bir dünya, 2,5 milyar insanın hâlâ 2 dolar günde seviyesinde yaşadıkları bir dünya varlığını sürdürür, Avrupa’da nüfus bu biçimde yaşlanır ve azalmaya devam eder ve sistem de kendi kendini yeniden doğuramaz hale gelirse işte o zaman gerçekten ABD’nin başı belâdadır.

Şimdi diyeceksiniz ki iki tane ufak pencere daha açarak benim pencerelerim diyebileceğim bakış açılarına son vereyim. Şimdi diyeceksiniz ki, iyi ama Amerika Birleşik Devletleri bu sistemin içerisinde kendi devlet otoritesini yitirmekten korkmuyor mu? Buna iki tür cevap verilebilir, belli bir siyasal görüş, hemen cevabı hazırır, şöyle bir sonuca varmıştır zaten, onu size söyleyecektir. Zaten Amerika’yı şirketler yönetiyor. Bu bu kadar basit mi acaba?

İkincisi benim önerdiğim yaklaşımdır, Amerika zaten bir ulus devlet değildir. Ulus devlet biçiminde örgütlenmiştir ama, bir ulus devlet değildir. Bir ulus devletin oluşması için tarihsel olarak gerekli şartların hiçbir tanesi Amerikan tarihinde gerçekleşmemiştir. Çok uzun bir tartışma konusudur, ama bu böyle. En azından benim baktığım yerden öyle gözüküyor.

Dolayısıyla, bu tür bir gelişmeden rahatsızlık duymuyor. İkincisi, şöyle bir soru gelebilir. A tamam, peki bütün bunları söylüyorsun ama, bir yandan da Avrupa Birliği diye bir realite var ve Avrupa Birliği entegre oluyor. Ona verebileceğim karşılık da çok basittir, çekirdek kavramını kullanmak bir olasılıktır ama ben alternatif bir şey söyleyeceğim. Burada önemli olan biraz evvel tarif ettiğim biçimiyle küreselleşmenin işlemedir, çekirdek de işleme dedi ya Necdet Pamir, o; işlemedir. Eğer küreselleşme belli bir alanda biraz evvel tarif ettiğim anlamıyla işliyorsa o alanın entegre olmasında hiçbir sakınca yoktur; çünkü zaten entegredir ve sağlam, rahat, nasıl tabir ederseniz o biçimde işlemektedir sistem.

Ama bu biçimde işlemiyorsa, eğer boşluklar oluşturuluyorsa o noktaya müdahale etmek gerekiyor; çünkü bugününün ulus devletleri iki tane özellikle taşıyorlar. Bir tanesi doğru dürüst yönetilmek için, –bunu ben söylemiyorum, küreselleşmenin yanlıları söylüyorlar- birincisi yönetilmek için, doğru dürüst yönetilmek için fazla büyükler. Bundan kasıt şu: Ve bu öyle çok kolay duygusal argümanlarla kapı dışarı edilebilecek bir argüman değil. Çünkü gayet basit bir noktadan yola çıkarak bu argümana güç kazandırmak mümkün.

Eğer bir ülkede vatandaşların belli bir bölümü 500 dolarlarda, 450 dolarlarda yaşıyorlarsa, öte tarafta vatandaşların bir başka bölümü 15 bin dolarlarda yaşıyorlarsa ve bu iki grubun eğitim, kültür ortamları birbirinden farklılaşmışsa o ülke artık yönetilemez olur; çünkü bu grupların rasyonelitesi sorgulanabilir duygusal nedenler dışında bir arada kalmaları için neden kalmamıştır ortada. Zira 450 dolarlık adamın kendini yöneten insanlardan beklentisiyle 15 bin dolarlık adamın kendini yöneten insanlardan beklentisi birbirinden tamamen farklı olacaktır. Bir tanesinin ekonominin istikrarını sürdürülebilir kılmak için zaruri gördüğü bir tedbir, diğeri için zenginlere verilen bir tavizdir. Burada kimin haklı olduğunun da hiçbir önemi yok. Ve bu nedenle ekonomik olarak ulus devletlerin varlığının sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlamıştır.

İkinci türde bir virüs daha vardır; çünkü varlığını sürdürmek demek bir ulus devlet için ya da herhangi bir devlet için vatandaşlarının refahını artırmak suretiyle, onların yaşadıkları ortamın kalitesini yukarıya çekmek suretiyle varlığını sürdürmektir. İkinci bir neden de tabî bugün üzerine çok oynanan, herkesin bildiği Yugoslavya örneğinde rahatlıkla görebileceğimiz etnik virüstür. Bu iki tanesi, bu ekonomik neden ve etnik virüs diyelim, onlara ekonomik virüs ve etnik virüs diyelim. Bu iki virüsle boşluklar doldurulmaya çalışılmakta, bu iki virüsle boşlukların doldurulabilmesi için sistem harekete geçirilmek durumundaysa da bunun cevabı derhal askerî müdahale olmakta. Eğer siz sakın sakın oturuyorsanız onun da bir yolu var. İçeriden sizi kaşımaya ve kazımaya başlıyorlar.

Şimdi böyle bir dünyada önümüzdeki 25 yıl içinde bulunduğumuz coğrafya için felaketli geçecektir. Ben bu İstanbul'da patlayan bombalardan önce bunlar olacak diyordum, a şimdi oldu, peki şimdi ne diyorsunuz diyorlar. Şimdi şunu söylüyorum. Bundan sonra terör bireyselleşecek. 10 kişinin elindeki kimyasal silâhtan korkmayın, ama bir kişinin elindeki kimyasal silâhtan korkun. 10 kişilik bir örgüt çünkü siyasal kaygıları çerçevesinde en stratejik bulduğu noktada kullanmak isteyecektir o silâhı, ama bir kişi sinirlerinin attığı noktada kullanacaktır onu.

Şimdi bu tür olaylar meydana gelecek ve bu da küreselleşmenin sonucu. Bunlara, yani bireyin politik ifade özgürlüğünün şiddeti de kapsar biçimde artmasına, küreselleşmenin etkileri sayesinde. Biraz evvel bahsettiğim alt yapısal nedenlere, ki ancak özetleyebildiğimiz bu kısmını tartışmada açabilmeyi umuyorum.

Bir de bunu üstüne katın, bir de aydınlanma çağından sonra meydana gelen burjuvanın önce ticaret, sonra sanayi kapitalizminin ortaya çıkmasıyla burjuvanın

tetiklediği milliyetçiliğin ortaya çıkardığı ve kapitalizmin üst yapı kurumu olan devletin, bugünkü anlamıyla devletin yeni çağda sorgulanırlığının ortaya çıkmasını bunun üzerine koyun, Amerikanın bugünkü politikalarını üzerine ekleyin, elinizde tam anlamıyla patlayıcı bir pasta var demektir. Ve bu patlayıcı pasta ulus devlet tecrübesinin başarısız olduğu bir coğrafya olan Akdeniz'in doğusundan Çin denize kadar hâkim coğrafyada her tür etkisini gösterecektir, bu coğrafyada kan akacaktır, bu coğrafyada devletlerin sınırları değişecektir, bu coğrafyada insanlar ölecektir ve bu öyle 10 senede, 15 senede çözülecek bir problem olmayacaktır, bunu Amerikalılar falan yönetemeyeceklerdir. Nasıl Irak'ta battılsa bu genel, büyük plânın içerisinde bir yerlerde Amerika'nın da çok ciddî biçimde ve bacalarına dolaşacağı kesindir. Bu olduğu gün artık Orta Doğu'daki petrolü zaten kullanırlığı kalmayacaktır ve bu yüzden, -soru gelirse örneklerini verebilirim- bu yüzden zaten alt yapı hazırlanmaktadır ve bu nedenle hem Sayın Veziroğlu haklıdır hem de Necdet Pamir haklıdır.

BAŞKAN- Teşekkür ederim. Şimdi soru ve katkılara geçebiliriz.

CENK PALA (BOTAŞ)- Çok şey akla getirdi aynı zamanda. Necdet Beyin sunumundan ben direkt Osmanlı tarihine, petrolün, Osmanlı coğrafyasının petrole göre nasıl bölündüğüne, Sayın... işte yüzde 5... çizdiği kırmızı kalemle belirlenen Osmanlı sınırlarına atıfta bulunarak belki de başlamak lâzım. Çünkü bundan 100 yıl önce Osmanlının elinden petrol yüzünden alınan topraklarda büyütülmüş olan –benim tabirimdir- Frankenstein tekrar büyüten iki devlet olan İngiltere ve Amerika tarafından avlanıyor teker teker şu anda gördüğümüz konulardan birisi o bugün. Osmanlı coğrafyasında kalmış Frankenstein yok ediliyor. Bu oyunun dışında kimler kalmıştı, ona bakalım. 100 yıl önceki oyunun dışında kalanlardan birisi Fransa'ydı. 25 Nisan 1920 tarihli San Remo Anlaşmasında Almanların payı ganimet olarak Fransızlara verilmişti, fakat San Remo anlaşması hiçbir şekilde devreye sokulmayıp 1922'yle 1928 arasındaki açık kapı politikası döneminde İngilizler tarafından Amerikalıların da katkısıyla başlatılan açık kapı politikası sonrasında Orta Doğuya sadece İngilizler ve Amerikalılar girmiş ve kapı ardına kadar kapanmıştır.

Bugünkü dizayna baktığımızda bugün inanılmaz değişiklikler yaşayacağımızı düşünüyorum ben de Ahmet Han gibi, elimizdeki pek çok haritayı atmamız gerektiğini düşünüyorum, 2020 yılında bu haritaların geçersiz olacağını düşünüyorum. Çünkü petrolde çok önemli bir lâf var. Petrol işleri yağlıdır, ya elinize bulaşır ya ayağınızı kaydırır. Türkiye 20. yüzyılı ıskaladı petrol anlamında ve stratejisi anlamında.

Sayın Pamir anlattı sayın paşanın söylediğini. Yani Katar ve Kuveyt'i bırakıyorum gerek yok, ben Irak'a bakacağım derken, 1890'lardan itibaren Osmanlı topraklarında cirit atan, her birisi arkeolojik ve jeolojik çalışmalar yaptığını söylemekle birlikte, çoğu da arkeolojik çalışma yaptığını söylemekle birlikte, İran'ın, Irak'ın petrol zenginliğinin tespit edildiğini ve o andan itibaren zaten Osmanlının sonunun geldiğini görüyoruz. Bu coğrafya çok büyük savaflara sahne oldu, olmaya da devam edecek o kesin. Fakat Ahmet Han öyle bir perspektif açtı ki, benim 1992'de orijinali yazıp 1996'da yayınladığım kitabımın başlığına cuk oturuyor. Kitabımın başlığı "20. Yüzyılın Şeytan Üçgeni, ABD Petrol Dolar"dı. Dolar opsiyonunu dışarıya çıkarttığınız zaman petrol anlamamız mümkün değil. Petrol krizlerini yaratan da zaten Amerika'nın kendisiydi; çünkü orada da bir Avrupa ve Japonya rekabeti karşısında Amerikan mallarının satılamaması durumu söz konusuydu; çünkü mamul mal içinde enerji maliyeti yüzde 25 idi o dönemlerde. OPEC denilen şey ise 1960'da kurulmakla birlikte 13 yıl uyumuştur. Ne zaman ki Libya önderliğinde ülkeler millileştirme hareketlerine başlayıp OPEC'in gücünü yeniden ayağa kaldırdıklarında ancak ortaya çıkmıştır ve o da belli bir periyottur. OPEC 1970'lerden başlar, 1983-1984'te, ki 1. Irak savaşına kadar uzayan süreçtir o da. Kuveyt'in kotaları uymaması nedeniyle Irak'ın işgaline kadar giden bir süreçtir.

Dünya değişiyor. Geçen yüzyılda Rusya ile Amerika'nın rekabeti var idi ortada. Bu yüzyılda en azından bana göre 2020-2025'lere kadar Amerika ile Rusya'nın yakınlaşmasını izleyeceğiz gibi geliyor. Dolayısıyla, bu oyunun parçası olurken eskiden olduğu gibi sadece elinizde 100 gram çekirdekle oturup en ön sıradan seyretmeyi falan beklememek lâzım, buna göre politika oluşturmak lâzım. Ondan Türkiye zaten Doğu Batı enerji koridoru denilen şeyi geliştirmeye gayret ediyor. Eğer petrol ve doğalgaz önemsiz olacak ise, kimse bunlarla uğraşmazdı; o kesin.

Ve ben şunu söylemek istiyorum, Necdet Bey de biraz değindi buraya aslında. Çok ilginç bir gelişme oldu 2 Eylülde. 2 Eylülde Suudi Arabistan Prensi Abdullah Moskova'ya gitti, Ruslarla Araplar anlaşma imzaladılar 5 yıllığına. Hem de Rusların Suudi Arabistan'daki petrol ve doğalgaz sahalarının geliştirilmesi üzerine.

Şimdi düşündüğünüz zaman bakın yani dünyadan dışlanmaya çalışılan Suudi Arabistan ve petrol piyasalarına sokulmaya çalışılan Rusya gidip Suudi Arabistan'la anlaşma imzalıyor. Zaten Orta Asya kısmında Kazaklarla imzaladığı anlaşmalarla bu işi zaten bitirmişti. Kendi tükenen petrolü ve pahalılaştan petrolü yerine petrol arayışı içindeydi zaten ve talep piyasası da ne yazık ki Rusların parası olmadığı

için Avrupa. Çünkü Asya'ya henüz bakmayı düşünmüyorlar. Asya dedikleri anda ağızlarını 7 milyar dolardan açmaları gerekiyor. O yüzden müşteri kızıştırıyorlar şu anda, Çin ve Japonya'yı birbirine düşürmüş vaziyette Ruslar.

Yani, Rusya ve Amerika ilişkilerini çok iyi analiz etmek gerekiyor. Yani Rusya ile Amerika arasındaki ilişkiler petrol fiyatlarının 22 ila 25 dolar arasında kalmasını sağlamaya yönelik ilişkiler. Suudi Arabistan'ın kontrolü de o yüzden çok önemli. Ben de Necdet Pamir'e katılıyorum, petrol fiyatlarının ılımlı gideceğini tahmin ediyorum ben de. O ılımlılıktan kastım da 22 dolar civarında, ki hepinizin de bildiği gibi dünyadaki en pahalı sahadaki üretim maliyetini karşılayacak düzeyde yüksek kalmak mecburiyetinde. O yüzden dünyada petrol fiyatları 16 doların altına düşemez.

YUSUF BAYRAK (TEİAŞ)- Ben her iki konuşmacının da sunuşundan aslında bazı noktalarda birbirine zıt tezler olmasına karşın kafamda iki tezi birleştirdiğimi söylemek istiyorum öncelikle. Peşinden de bir soru olarak Sayın Necdet Pamir'e bir soru yöneltmek istiyorum.

Sunuşunda bazı alıntılar izledik, gerçekten çok çarpıcı alıntılardı. Bunlardan bir kısmı Beyaz Saraya danışmanlık yapan ya da akıl hocalığı yapan üniversite hocaları ya da eski siyasilere. Bunların hepsinin ortak noktasında yine alıntılarda adı geçen Sayın Ergin Yıldızoğlu'nun ifadesiyle bir Amerika'nın sahip olduğu bir küresel imparatorluk projesi kavramı var. Sayın Ergin Yıldızoğlu'nun son iki yazısında geçtiğimiz haftaki bu küresel imparatorluk projesinin aslında çok da zor bir durumda olduğunu, bunun Irak ayağının neredeyse çıkmaza girdiğini belirtiyor.

Gene Sayın Pamir'in gösterdiği çok güzel bir dünya haritasında küreselleşme kavramı içerisinde oluşan bir çatlaktan söz edildi. Bu çatlakların kapatılması politikası içerisinde aslında Orta Doğu Bölgesi tam olarak oturuyor ama, bunun devamında, Batıya doğru devamında neredeyse Afrika'nın tamamını görüyoruz.

Acaba Sayın Ergin Yıldızoğlu'nun son iki yazısında bahsettiği gibi bu küresel imparatorluk projesinin zor durumda olması ya da bir çıkmaza girmiş olması Amerika'nın bu projesinden vazgeçmesini getirebilir mi, yoksa Afrika'ya doğru bir taktik ve coğrafi bölge değiştirmesi mi getirir?

CİHAN DÜNDAR (Çevre Mühendisleri Odası)- Öncelikle değerli sunumları için teşekkür ederim.

İki küçük sorum olacak. Bir tanesi Sayın Ahmet Han'a. Yani, biz mühendisler ortada somut bir şey olmadığı zaman, gözle görülür, elle tutulur birazcık algılamada

herhalde sıkıntı çekiyoruz. Bu dünya ticaretinin dolar üzerinden yapılması konusunda oldukça detaylı bilgiler verdiniz ama, bunu birazcık daha somuta indirgeme şansımız olabilir mi?

Sorum çok net: Dünya ticaretinin dolarla yapılmasının Amerika Birleşik Devletleri açısından faydası ne olabilir? Meselâ bizlerin cebinde taşıdığı her 100 doları baz alırsak bunun sonuçta Amerika Birleşik Devletleri'ne kâğıt, mürekkep, işçilik maliyeti herhalde birkaç doları geçmiyordur ve bu doları ihraç ettiği için bizim baktığımız o basit noktadan herhalde bir 97-98 dolar bir kârı var gibi geliyor. Bunu sormak istiyorum doğru mudur yaklaşım? Yanılışa yanılışları nedir ya da doğrusu nasıl olmalıdır?

Diğer ikinci sorum ise, Sayın Necdet Pamir'e, yine Ahmet Bey de cevap verebilir.

Nejat Hocam işte bir projeksiyon sundu, yine 2030'lu, 2050'li yıllar için pek çok projeksiyonlar Necdet Beyin sunumunda da vardı. Bu projeksiyonlara baktığımız zaman genelde hep arz ve talep dengesi üzerinde, işte Avrupa 2030'da ne kadarı kömürden olacak ne kadarı doğalgazdan olacak gibi çeşitli yüzdeler ya da çeşitli milyon ton eşdeğer cinsinden rakamlarla hep projeksiyonları gördük.

Sormak istediğim buradaki yine somut olarak meselâ petrolün 40 yıl ömrü var dediniz, doğalgazın 60 yıl, kömürün de yaklaşık 200 yıl. Peki 40 yıl sonra petrolün fiyatının ne olacağını veya doğalgazın fiyatının ne olacağına dair bu işte Amerika Başkanına danışmanlık yapan kişilerin ya da OECD gibi kurumların çalışmaları var mıdır, bunlar birbirini doğruluyor mu veya birbirine yakın mı? Şu anda işte biraz önce beyefendi de söyledi, 16 doların altına düşmez dedi, 20-25 dolarlar düzeyinde dolaşan rakam 50 dolara çıkar mı, 10 dolara düşer mi?

ARİF MERDOL (İnşaat Mühendisi)- serbest çalışıyorum ve konulara da ilgim sadece amatör düzeydedir. Sayın Tan ve Sayın Pamir'e ilgileri itibarıyla soracağım ve yorumunu yapacağım konularda cevap vermelerini dileyeceğim.

Şimdi küreselleşmenin getirmiş olduğu sıkıntıları yaşıyoruz galiba, bir türlü yorumlamada da tam net olamıyoruz. Küreselleşme bir zamanlar bizim özellikle sol literatürde çok söylediğimiz emperyalizmin lafına denk düşüyor gibi geliyor, emperyalizmin de yeni yüzü gibi bana geliyor.

Dolayısıyla, bu emperyalizmin tarifinde hata yapmadığımız inancındayım; eski bizim Oda çevreleri, EMO olsun ve diğer odalarımızın sol literatürde söylemiş olduğu emperyalist yapının ne olduğunu şimdi yaşarak görüyoruz artık. Bunun sebebi de Türkiye’de değil sadece, dünyada solun gerilemesi olduğuna inanıyorum.

Özellikle Pamir arkadaşımızın petrolün çok kritik bir ürün olduğunu söyledi, ama Han arkadaşımız ise sadece petrol üzerinde yoğunlaşmanın yanlış olduğunu, bunun Amerika’nın dünya para politikasıyla ilintili olduğunu söyledi anladığım kadarıyla.

Petrol bu kadar önemli değil de sadece paraya dönüşmüş hali önemliyse acaba Bush iktidara gelir gelmez 2000 yılında hemen ilk yaptığı işlerden bir tanesi kurmuş olduğu Enerji Komisyonu marifetiyle -başına da yine petrocüleri getirmiştir- başına Petrocü Cheney’i getirmiştir, komisyon üyelerini tümüyle petrocülerden oluşturmuştur. İlk verdiği demeç de şu olmuştur kongrede. Dünyada enerji stratejik bir üründür, stratejik ürün olan bu malzemenin korunması için de arkasından hemen stratejik bir yeni yapılanmayı önermiştir, dünya savunmasında yeni bir kavram getirmiştir Amerika için: “Tehlikeyi yerinde boğmak.”

Şimdi bunlar birbiriyle biraz örtüşüyor gibi geliyor. Bir; enerji çok kritik. İki; herhangi bir yerde bir tehlike varsa, yani kendilerine göre bir istikrarsızlık varsa yerinde boğmak. Nitekim petrolün, petrol savaşları adı altında yazılmış çok sayıda kitap vardır, görürüz her yerde ve bunun en son örneği de, en son demeyeceğim ama çok somut örneği bizim yanı başımızda olmuş olan Irak’taki bu... devrilmesi meselesidir meselâ 1950’lere doğru geldiğimiz zaman, 1950’lerde. Daha sonra, en son yeni zamanda ise Nijerya’daki savaşların temelinde de yine petrol yattığı bahsedilir.

Ve stratejisiyle de Bush’un çok denk düşen bir şeydir petrocüleriyle kafalarının yine petrol üzerine yorduklarının işaretidir diye algılanmalıdır diyorum ve en son örneği de Irak’tır. Tabii önümüzdeki günlerde gördüğümüz, geçmiş günlerde gördüğümüz. Dolayısıyla, enerji, şu anda pahalı bir nesne olan enerjinin en kolay elde edilebildiği ve dünya endüstrisinin dönebilmesi ve çarklarının yürümesi için en kolay ve en ucuz sağlanan ürünlerden bir tanesinin petrol olduğu bilindiği için şu anda hâlâ stratejik bir ürün olarak adlandırılması gerektiği inancındayım ve bunun kontrolünün da bugün dünya imparatorluğunu ilân etmiş olan Amerika’nın denetiminde olma çabalarında görüyoruz.

Dünya bir nebze küreselleşti, şöyle küreselleşti: Paraya dönüşmüş olan petrol kendi önündeki bütün engelleri yıkarak ülkelerdeki para transferini kolaylaştırdı, yani borsalarını kurdu, efendime söyleyeyim para ticaretini serbest bıraktı, ulusal yapıları bozmaya yönelik her türlü çabalarını sarf ederken bir taraftan da bu parayla manipstasyonlarını sağlar hale geldi. Para manipstasyonu kolaylaştığı için mi siz petrol o kadar kritik değildir diye bir bahiste, atıfta bulundunuz bunu sormak istiyorum size.

İkincisi, gene Pamir'e soracağım soru ise bu yorumlardan sonra, petrol acaba Sayın Han'ın dediği gibi stratejik bir mal olmaktan çıktı mı?

MELDA KESKİN (Greenpeace Akdeniz Ofisi)- İlk geldiğim sırada Nejat Veziroğlu'nun son sözlerine yetiştim. Onun böyle zihin açıcı bir tarafı olduğunu düşünüyorum. Daha sonra aslında bildiğimiz, fakat çok iyi desteklenmiş alıntılarla, formüllerle, rakamlarla bize verilmiş bir tablo var, iki de farklı bakış açısı var. Ben burada bir başka şeye ihtiyaç duyuyorum aslında ve sizlere o soruyu ikinize de yöneltmek istiyorum.

Çevreyle ilgili konular genellikle evet, kirli veya iklimi değiştiriyor gibi sözlerle geçiştirilebiliyorlar ve çevre için ayrı bir oturum oluyor genellikle böyle sempozyumlarda, fakat gittikçe daha çok da sözü geçer bir hale geldi, yani son 30 yılda çevre sözcüğünü kirlenme, atmosferdeki gazlar vesaire, bunları daha çok duyuyoruz.

Şimdi sizin anlattıklarınızın içinde nedir ağırlığı? Yani ben size birkaç örnek vereyim. Örneğin, Münih-R isimli bir dev reasürans şirketi var ismini bilirsiniz, dünya çapında, belki de en büyüğü. Onların hesaplamasına göre tam da sizin söz ettiğiniz tarihlerde iklim değişikliğine bağlı tehlikeli olayların, işte suların yükselmesi, hastalıkların artması, çeşitli türlerin yok olması ve benzeri. Bunun dünya ekonomisine 300 milyar dolar/yıl olarak bir maliyet getireceği söyleniyor. Yani bu tabii tartışılır ama, Münih-R şirketinden alıntı yapıyorum ben.

Sonuçta bu konuda biraz sizden, yani bu resmi tamamlayabilir diye düşünüyorum, o konuda yorumlarınızı isteyeceğim; çünkü aslında iklim değişikliği sadece bir çevre, çiçek böcek meselesi değil, biliyoruz hepimiz. Bu büyük toplumsal olaylarla ilişkili bir şey, yoksullukla çok doğrudan ilişkili ve göçlerle ilişkili bir şey.

Bir de bir, bilmiyorum onu da rica edeceğim sizden. Silâh bu resmin neresinde yer alıyor? Çünkü Milano sitesinden bir sunuş ben görmüştüm internette, Körfez Savaşını anlatıyor ve orada petrol kazanımı, yani petrolden gelen, petrol fiyatı yükselince gelen paralar, işte Arap ülkelerine ne getirdi, ne götürdü, Türkiye'de ne oldu

ve tabî ki Amerika şirketleri için ne oldu, bununla silâh gelirlerini karşılatırıyor. Yani Körfez Savaşının silâh bilançosundan elde edilen kazanç o kadar daha fazla ki petrole göre, bu çok önemli bir şey bence ve biz bir sürü şirketin ismini biliyoruz, burada söylemeyeceğim, hani bu küreselleşmeyi bize dayatan şirketin isimlerini her yerde görüyoruz, fakat silâh şirketlerinin isimleri pek görmüyoruz. Yani oldukça iyi kamufle oluyorlar.

Evet son olarak da, aslında şeyi söylemek istiyorum. Tüketim konusunda Amerika Birleşik Devletleri doruğunda bu konunun, yani hep siz de talep tüketim gibi sözler söyledi özellikle Ahmet Bey. Amerikan toplumunun şu anda yaşadığı hastalıklarla da ilgili bir öngörünüz var mı? Yani her şey Amerika'yla başlayıp orada bitirmiş gibi anlıyoruz, yani bizim kaderimiz buraya düşecek bombalar veya patlayacak kimyasal silâhlar vesaire hepsi orada anahtarı. Amerika'nın içinde başlamış olan rahatsızlıklar büyük sosyal sorunların belirtileri var. Bu konuyu nasıl yorumluyorsunuz? Bu da Ahmet Beye sorum.

NAZIM GENİŞ- Sayın Başkan, değerli konuşmacılar, sayın dinleyiciler, izleyiciler; ben mühendis değilim, İzmir'den geliyorum, Nazım Geniş ben. Sıradan bir vatandaşım, sokakta yürüyen bir insanım.

Kafamı karıştıran ve bu enerji konularını, enerji politikalarına yakından ilgi duyduğum için bu tür konferansları, seminerleri, sempozyumları sık sık izlerim, gelirim giderim.

Aklımı kurcalayan birtakım şeyler var. Biz hep bu tarz tartışmalara çok üst düzey, çok makro boyutlarda bakarız, hep onların tartışmasını yaparız, Amerika'nın politikalarından, İngiltere'nin politikalarından ya da Fransa'nın, İtalya'nın, Almanya'nın politikalarından başlarız ki, bunları hepimiz biliyoruz. 1800'lü yıllardan başlayan, Türkiye ve Osmanlı üzerinde oynanan birtakım oyunların var olduğunu hepimiz biliyoruz. Bunlar yüzlerce kitaplarda, binlerce kitaplarda adı geçiyor, isim yer zaman ve saat belirtmek şartıyla.

Tabî bunlar yapılırken biraz önceki konuşmacı arkadaşlarımızdan bir tanesi dedi ki, işte ne yapayım ben Musul ve Kerkük'ü, bizim için çok önemli olan Bağdat'ı koruyalım yeter. Geçmiş dönemde de Bergama'daki tarihi o Akropol ve... için de zamanın sadrazamı bırakın ne olacak o asarı antikalar, ne olacak o taş yığınları deyip onların Almanya'ya kaçırılmasına sebep olmuştu, o zihniyetleri günü geldi birtakım tarihsel tartışmalarda da biz gene bunları ortaya döktük, dedik ki bizim yöneticilerimiz bunları yaptılar.

Ben şunu öğrenmeye çalışıyorum. Şimdi şunu düşünebilir misiniz? Karşısındaki- nin sizin lehinize birtakım tavırlar sergileyebileceğini, başka ulusların, başka devlet- lerin Osmanlının ya da bugün günümüzde Türkiye Cumhuriyetinin müreffeh, refah, Atatürk'ün dediği gibi en üst düzeyde refah seviyesine ulaşmasını isteyebileceklerini hiç birimiz tahmin edemeyiz, düşünemeyiz. Tabii ki onlar bize saldıracaklardır, tabii ki onlar bizim kalkınmamızı, büyümemizi istemeyeceklerdir. Bunun karşılığında onlar nasıl kendi meclislerinde, temsilciler meclislerinde, senatolarında Türkiye'nin üzerinde birtakım oyunlar oynamaya çalışırken sorarım, bu ülke yöneticisiz midir, bu ülkenin Meclisi yok mudur, bu ülkenin düşünen insanları yok mudur, bu ülke- nin düşündüklerini eyleme koyacak, bu ülkenin menfaatleri doğrultusunda hamle yapabilecek, karşıt hamleleri saptayacak ve o hamlelere göre stratejiler uygulayacak mercileri yok mudur? Ben bunu merak ediyorum, bunu öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ediyorum. Evet, Necdet Bey buyurun.

NECDET PAMİR- Şimdi ben öncelikle bir-iki şeyi anımsatarak başlamak isti- yorum. Tabii tartışmaya başladığınız zaman ilgi çekmenin yöntemlerinden biridir sevgili Ahmet'in yaptığı. Ben meselâ bu işin tek nedeni petroldür demedim ama, çok önemli olduğu tartışılmaz. Söylediğim şey şu: Mesele sadece, yani Amerika açısından ya da çok uluslu şirketler açısından baktığınızda bir ülkenin kuyularının, sahalarının üzerine oturmak bile o işin bir boyutu, taşınma yollarının üstünde oturmak ikinci boyutu, ticaretin kontrolü bir diğer boyut, onun ötesinde şunu söylemek istiyorum: Yani diyor ki sevgili Ahmet, Amerika'nın hedeflerinden bir tanesi de diğer güçleri, bugün bölgesel güç diyebilirsiniz, yarın daha yükselen güçler olabilir, tehlike arz edebilir, küçümseyebilirsiniz, yani Avrupa Birliği, Çin, Hindistan. Bütün bunları peki başka nasıl kontrol edeceksiniz? Gene onların ihtiyacı olan enerji kaynak- larının taşınım yolları üstünde oturarak. Başka? Fiyatların kontrolü, yani kontrol sözcüğü burada anahtar kelime. Yani petrol fiyatlarını bugün eğer çok büyük oranda rezervleri itibarıyla, üretim potansiyeli ve ucuza mal edebilme nedeniyle OPEC ve özellikle Orta Doğulu üreticiler kontrol ediyorsa, 22-28 dolarlık bandında tutabili- yorsa varil fiyatını ve uzun süredir bütün dürtüklemelere rağmen Venezüella'nın da büyük etkisiyle sürdürebiliyorsa, bunu bir şekilde bozarsanız eğer kendi lehinize, sürekli düşük olması ya da sürekli yüksek olması anlamında değil, konjonktürel olarak, örnek söyleyeyim. Bugün petrol fiyatlarını yüksek seyretmesinden en genel anlamında Rusya yararlanabilir, ama Çin'le Avrupa Birliği için bu böyle değildir.

Tersine petrol fiyatları düştüğü zaman büyük oranda ihracat yapan, gaz ve petrol ihraç eden Rusya için kötüdür. Yani bunları kontrolü elinde tutan bir ülke çok daha rahat halledebilir, yani oyunun asıl şeyi bu bence, üstünde oturmak değil sadece, taşınım yolları, ticaret ve fiyatın kontrolü. OPEC’i bugün Irak’ı dışarıda bırakarak bölebilirsiniz, onun arkasından Suudi Arabistan rejimi gelebilir, İran’da oynamanız gelebilir. Yani bütün bunları bir anımsamakta yarar var.

Şimdi soruları hızlıca yanıtlayalım. Cenk bir soru sormadı, evet o yorum yaptı. Yusuf Bayrak arkadaşım diyor ki, ABD en genel hatlarıyla, Ergin’in sözleriyle işte çuvalladı diyebiliriz Irak’ta. Şimdi bunu böyle değerlendirmeyen uzmanlar da var. Örneğin deniyor ki, meselâ her gün bir sürü kayıp oluyor, Amerika asker kaybediyor, bu içerde büyük tepkiye yol açar.

Geçtiğimiz günlerde yapılan bir toplantıda çok saygı duyduğum, Amerika’yı da iyi bilen bir hocamız dedi ki, bakın Vietnam Savaşıyla buradaki anoloji çok doğru değil, yani ben bunu desteklediğim için söylemiyorum, bir başka fikir olarak söylüyorum. Amerikan ordusunun yapısı değişti. Eskiden orta direk oradayken şimdi çok daha yoksul kesim belki “Green Card” alabilmek için buraya gidiyor, paralı askerler var. Amerika’da bunun yansıması o denli, yani bu çok insani gelmeyebilir size ama Vietnam’daki gibi bir sendrom yaratmıyor, rakamları da kıyaslayabilirsiniz burada. Kimisi diyor ki, önemli olan Amerikan ekonomisinin toparlanmasıdır, sıradan Amerikan vatandaşı buna bakar. Savaş ekonomisi aslında Amerika’nın aşağı doğru giden ekonomisini toparlamıştır, silâh satışları da tabîi, kullanımı da burada etken; katılıyorum yani silâh olgusuna, çok doğru vurgu. Dolayısıyla, Amerikan ekonomisinin toparlanması nedeniyle Bush mutlaka yeniden iktidar olacaktır diye.

Ama bir başka görüş de diyor ki, evet Amerika büyüktür ama bu kadar her tarafa meydan okuyan bir kabadayı bir şekilde tökezleyecektir, dünya ondan daha büyüktür. Yine Amerikalı bazı uzmanlar bunu söylüyor. Tabîi buradan ahkâm kesmemiz kolay değil ama, farklı görüşler var. Bütün bunları doğru analiz edip geleceğe bakabilmek lâzım ama Amerika’nın yönelimi o bütün çatlak boyunca sırf Irak değil, Irak’tan sonra İran’dır, Suudi Arabistan’dır, adım adım gidecek ya da Orta Asya, Kafkaslardır. Yani Gürcistan’daki olayın arkasında da çok net olarak bugün Amerika’nın ağırlığını görebiliyoruz.

Şimdi Cihan’ın sorduğu soru, evet petrol fiyatları üzerine de tabîi ki tahmin yapılıyor, zaten senin de bildiğini tahmin ediyorum. Uluslararası Enerji Ajansı da, diğerleri de mutlaka farklı senaryolarla, yani bir tane referans raporu var, biz burada

referans olanını söylüyoruz. Ona göre de petrol fiyatlarının örneğin varil başına 26-75 dolar olacağı o varsayımdan benim gösterdiğim projeksiyonlar var ama, düşük senaryo, yüksek senaryo, yani dünya ekonomisinin genelde daha iyi gidebileceği ya da daha kötü gidebileceği üzerine yaklaşımlar var ama genelde baktığınız zaman çoğunlukla Amerikalı uzmanlar, şirketler dahil bu petrol fiyatlarının kestirimi üzerinde çok da belirleyici olmadıklarını görüyoruz. Bu kendi içlerinde de çok net eleştiriliyor. Çok fazla oyuncu var, OPEC var, OPEC dışı üreticiler var, OPEC'in kendi içindeki mücadeleleri var, yani petrol fiyatlarını kestirmek o denli kolay değil ama o tür senaryolar yapıyor.

Ben stratejik bir mesele olduğuna baştan beri inanıyorum, yani hiçbir zaman tek başına petrole endekslemiyorum. Örneğin Irak'a müdahale tartışılırken, özellikle İran'ın kuzeyinin, örneğin İsrail için çok önemli olduğu. Türkiye ile bugüne kadar gelişen ilişkilerinin üç kez, beş kez sarı kart görmüş bir anlayışın iktidara gelmesiyle kafasında çok ciddi tehdit algılaması olduğu İsrail açısından. Dolayısıyla, kendisine çok daha yakın bir coğrafyayı, Irak'ın kuzeyinde Arap olmayan, Kürtlerin yoğun olduğu bir coğrafyayı seçtiği, buradan İran ve Pakistan gibi kendisine önümüzdeki dönemde nükleer tehlike yaratabilecek ve stratejik derinliği olmayan bir ülke olan İsrail'in bunu özellikle Amerika'daki güçlü Yahudi lobisi tarafından körüklediği ve Irak olayının arkasında bunun olduğu da söyleniyor, ki çok doğru, kendi içinde tutarlıdır. Yani tek başına petrole indirgenen bir senaryo değil, çok boyutlu düşünmemiz gereken bir hadise diye düşünüyorum.

Tabii çevre boyutu, sevgili Melda Keskin. Ben Türkiye'ye dokunamadım. En başta kendi kaynaklarını kullanmayan, hidrolik kaynaklarını, temiz, yenilenebilir kaynaklarını kullanmayan bir ülke. Bunu fırsat bulduğumuz her aşamada söylüyoruz ama bu seferki sempozyumumuzun ana teması küreselleşmeydi. İster istemez çok da önemsedığım için ben küreselleşme boyutuna biraz daha fazla vurgu yapmaya çalıştım.

Nazım Bey'inki tabii bir yakınma gibi, hepimiz aynı durumdayız. Bu ülkede var mı yok mu derken, yönetici uyuyor mu, küreselleşmenin Türkiye'ye ve bizim gibi ülkelere dayattığı şeylerden bir tanesi ahlakî yozlaşma da aynı zamanda. Maalesef el kaldır, el indir, işte bir sürü uyum yasası, içeriğini bile bilmeyen, ama ona göre seçilen -bu çok felsefi bir tartışma- çoğunlukla birtakım siyasilerle bu işin yürümeyeceği belli. Biz yıllardır TMMOB olarak bu eleştirileri getiriyoruz, haklı çıkmaktan da hani gurur duyulacak bir durumda değiliz. Bugün sadece

şu kadarını söyleyeyim, Türkiye’de Hazine’nin üzerindeki yük, al ya öde gaz anlaşmaları nedeniyle 2014 yılına kadar, yaklaşık 13-14 milyar dolardır. Bu pahalı elektrik, yap-işlet, yap-işlet-devret gibi birtakım sözüm ona modellerden, -ki bunun arkasında Dünya Bankası, IMF vardır- 19 milyar dolardır 2019 yılına kadar Türkiye Hazinesi’ne yüklediğiniz yük, yani bize yüklenen yük. Sadece şu yanlış politikalar nedeniyle 33-34 milyar dolarlık bir cinayet vardır. Bunu da bundan önceki siyasiler nasıl yaptıysa şimdiki de aynen, aynı şablon yasaları geçiriyorlar, belki tercüme yapan arkadaşlar mezun oldukları okul itibarıyla bir-iki kelimeyi şaşırtıyorlar, böyle bir süreç var.

DR. AHMET K. HAN- Evet ben şimdi bir itirafta bulunacağım. Burada oturduğum süre içerisinde ben prezantasyonumu değiştirdim. Aslında zaten dikkatli bakanlar programa benim petrol piyasalarının değişen yapısını anlatacağımı görürler, hazırlığım da ona göreydi, ama sevgili Necdet Pamir mümkün ve olası bütün tabloları koyduktan sonra ortaya, o konuda konuşmak çok anlamlı gelmedi. Küreselleşme konusunda konuşulacak olan, sevgili Hocamız da burada olmayınca ben de bunun avantajını kullandım. Ve daha başka bir geniş perspektif yolculuğuna çıkabilir miyiz acaba diye sınırları zorladım. Ama bu demek değil ki söylediklerimin hiçbirine inanmıyorum. Biraz evvel Necdet Pamir söylediklerini zannediyorum zaten anladınız. Ben haklıyım, yani o da benim söylediklerimi söylemek istediğini söyledi. Ben de zaten öyle anlamıştım, onun için onun da haklı olduğunu söylemiştim.

Şimdi tek tek sorulara geçmeden evvel, fakat bu sefer cephaneye sahibiyim. Yani geçen sefer esas prezantasyonda iki sayfa yazdığım yazıyı sizlere daha geniş bir makaleden aktarmaya çalıştım kendime ait. Şimdi gelen soruların özelinde gene aynı konulara döneceğim ama bu sefer rakam kullanacağım.

Şimdi, Sayın İzmir’den gelen beyefendinin bitirdiği yerden başlayıp orada bitireceğim zaten. İçeriksiz doğrular diye bir şey var felsefede. İçeriksiz doğrular iç tutarlılıkları bulunduğu ve mantığa aykırılıkları söz konusu olmadığı hâlde kendi içlerinde açıklayıcılığı bulunmayan önermeler. Yani kendi içinde son derece, meselâ küreselleşmenin hızla yaygınlaştığı bugünlerde uluslararası ilişkilerin önemi artıyor dediğim zaman, genellikle bu şık bir cümle olarak algılanır ve kimse itiraz etmez. Ama bu size ne anlatmıştır, hiçbir şey anlatmamıştır. Bir de bunun üzerine strateji falan gibi bir niteleme sıfatı cinsinden kullanımıyla bir kelime eklersem, o bize bir şey söylemiş olur, herkes kafasını sallar. Ya çocuk bayağı akıllıymış, yaşı da genç gibi bir ifade.

Ama ben ne demiş olurum size, hiçbir şey söylememiş olurum. Benim karşı olduğum bizzat beyefendinin söylediği noktaya doğru Türkiye’yi götüren vizyonsuzluk. O vizyonsuzluğun içerisinde tabii zinhar Necdet Pamir yok, doğru, ben bir şey yaptım, iyi bir kaşıma yaptım ki konu biraz alevlensin, haklı. Ama şunu çok görmediniz mi Irak’ta savaş başladığı günlerde? Uzmanlar çıkıyorlar kelli felli şeylere, televizyonlara, “hocam niye oluyor bunlar” diye soruyor anchore görevini yerine getirir biçimde. Hoca kendinden emin silâhını çekiyor ve diyor ki, biraz da alçak perdeden ki, hafif mistik olsun, içeriksiz doğru meşrulaşsın hiç olmazsa ve “petrol tabii canım.” Hoca” diyor “petrol mü” bu sefer spiker. Hoca biraz daha kafasını eğerek, “petrol tabii petrol, biliyorsunuz, şirketler falan var”. “Büyük şirketler değil mi hocam?” “Çok büyük şirketler” ve konu kapanıyor orada.

Benim karşı olduğum o ve bu tür içeriksiz doğrularla düşünmemeye o kadar alışmış vaziyetteyiz ki biz. Öyle düşünmemeye alışkanlığımız yüzünden kendimizi o derece ilgilendiren gerçeklerin üstünden o kadar büyük yüksek atlama rekorları kırarak atlıyor ve sonra kafa üstü çakılıyor ve fakat bundan hiç ders almayıp tekrar o atlamayı gerçekleştiriyoruz ki, benim karşı olduğum o.

Petrol konusunda bizim bilinçlenmeye ihtiyacımız var mı sorusunu bu konuyu çok seven bir akademisyen, biz akademisyenler böyleyizdir, sırça saraylarımız vardır, soyutlarımızda çoktur, ben petrol konusunu çok severim. Sevgili Cenk dedi ki, ayağına bulaşır kaydırır falan. Yok ben içiyorum, çok seviyorum petrolü. Ama bir şey var petrol konusunda gerçekten bilinçlenmeye ihtiyacımız mı var sorusunun cevabı bence hayır. Biz petrol konusunda olsa olsa fazla bilinçten muzdaribiz. Birde eksik bilgiyle bilinçle olduğumuz için aşırı stratejikleştiriyoruz onu. Ben ona çıkletleştirmek diyorum, yani çiğne çiğne çiğne uzuyor, kısalıyor, hiçbir şey çıkmıyor ortaya. O bağlamda Sayın Oda’nın yaptığı bu Sempozyumun başlığının küresel vurgusuyla ortaya koyulmasının da son derece önemli olduğunu düşünüyorum ve bu açıdan da gerçekten naçizane tebriklerimi sunmak isterim sorumlulara.

Biz petrol konusunu tartışma ihtiyacında falan değiliz, canım biliyoruz zaten petrol yüzünden, o büyük şirketler yok mu. Bakın bunun doğrudan etkisini söyleyeyim sizlere. Bu lafı bir kere ettiniz mi artık konu mücadele edilebilir olmaktan çıkıyor. Sabahtan akşama ulusalcılık dese Necdet Pamir hiçbirini dinlemem o noktadan sonra. Çünkü birileri var, ellerinde dünya ekonomisinin 3’te 1’i var, yedi tane şirket, sekiz tane adam, on iki tane işte Bilderberg, şu bu bilmem ne derken dünyayı yöneten kocaman bir şey, yapı ve onun karşısında ben, birey, Türk

insanı. Ne yapabilirim ki? Teslim olurum ve biz teslim oluyoruz. Benim karşısında olduğum işte bu.

Buradan devam etmek gerekirse şu şeylere gelmek isterim. Eğer ki tarihsel determinizme inanıyorsanız küreselleşmeye inanmak zorundasınız, bu yağmur. Yağmur yağarken yağmuru tartışmam ben, en azından benim eğilimim o değil. Şemsiyenin kalitesini tartışmak istiyorum. 25 yıl bu coğrafyada olmadık her şey olacaktır derken, maalesef çok filantropist değilim, öyle insan severlikle... insanları ne olacak diye düşünmüyorum; çünkü benim ülkem biraz evvel tarif ettiğim ülke. Bir yerde 450 dolar, öbür tarafta 15 bin dolar, ülkelerden bir tanesi benim ve bu reel bir tehdit. Küreselleşme de bir tarihsel iktisadî bir sistemdir. O yüzden Amerika'daki karar alıcıların bunu etkilemek noktasında yapacakları, emin olun şimdi komik bir şey söyleyeceğim, hep beraber gülebiliriz, ama 10 sene sonra tekrar tartışmaya davet ediyorum en içten gülenleri, 10 yıl sonra dediğim gibi tartışalım bunu.

Amerika'daki karar alıcıların bu konuda yapabilecekleri hiçbir şey yoktur; çünkü dünya ekonomisi, Marks'ın meşhur alt yapısı son 50 yılda öyle bir değişmiştir ki, alt yapının kolonlarının kirişleri öyle bir, kirişlerinin yerleri öyle bir değişmiştir ki, sayın mühendisler bunu gayet somut da anlarlar. Artık üstünde taşıdığı binayı, üst yapı kurumunu, yani ulus devleti reddediyor. Ha, şimdi hep beraber oturalım düşünelim. Ben şuna inananlardanım: Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden insanımızı koruyacak olan tek alet elimizdeki, hâlâ beğenin, beğenmeyin, eleştirin, şu bu, bu ulus devlet. Şimdi ben buna nasıl sahip çıkarız acaba diye düşünmek isteyenlerdenim. Havaalanında da buraya gelmeden evvel, kürsüye çıkmadan evvel sevgili Necdet Pamir'le konuştuk, hangi siyasî fikirden olursa olsun herkesle birlikte çalışmaya da kendi adıma hazırım; akademik çalışmadan bahsediyorum, siyasî çalışmadan değil. Çalışmaya hazırım, ama ne noktasına kadar? Şu bilinci bir oturtalım. Etrafımızdaki bütün taşlar dağılırken bizim hatırıma taş düşmez, böyle bir şey olamaz. O taşlar bizim tepemize de düşer hatırıma da düşer. O zaman o bilinçle davranmamız lâzım. Benim karşı olduğum işte bunu sadece petrol basitleştirmesinin arkasına sığınarak ortadan kaldırmak, böyle bir bilincin oluşmasını.

Biliyorum zamanı zorluyorum Sayın Başkan ama bunların söylenmesi gerektiğini de düşünüyorum. Küreselleşme emperyalizmin yeni bir yüzü müdür? Tarihsel ekonomik bir sistemdir, bunu öyle anlıyorsanız hiç benim için sakıncası yok, o biçimde tartışmaya devam edebiliriz. Yeter ki alt yapı üst yapı ilişkilerini kaçırma-

yalım gözden. Niye Amerika Birleşik Devletleri tepki vermektedir. Çünkü bir önceki turda sistemin içine duyargalarını ve tabii hortumlarını isterseniz en derine gömmüş olan devlet odur. Sistemin değiştiğini ilk o fark ediyor, onun için ilk oraya aksiyon gösteriyor. Dünya ekonomisinin 3'te 1'ini de eğer Amerika Birleşik Devletleri kontrol ediyorsa ben Greenpeace'ten gelen arkadaşşıma yönelik şunu söylerim.

Ben Ahmet Han, buradan açıkça ifade ediyorum, ben Amerika Birleşik Devletleri seçimlerinde oy kullanma hakkı istiyorum. Çünkü orada salağın biri başa geçtiği zaman beni çok ciddi etkiliyor. Ve bu da işte küreselleşmenin demokrasi krizi dediğimiz şeydir ve üstüne çok uzun bir makale yazmak mümkündür. Benim karşısında olduğum bütün bunların atlanması suretiyle bir şeylerin sadece petrole bağlanmasıdır.

Yeni yapılanma, tehlikeyi yerinde boğmak falan filan bütün bu söylemlerin nedeni Amerikalıların, bakın başkasının değil, Amerikalıların zeminin ellerinden kaydığını hissetmeleridir. Zemin ellerinden kayıyor, kimin elinden kayıyor? Geleneksel karar alma elitlerinin. Türkiye'de geleneksel karar alma elitlerinin zemini elinden kaydığında ne tepki veriyorsa Amerika'dakiler de aynı tepkiyi veriyor. Ha, yalnız bir farkla, Türkiye'dekilerin elinde hepi topu 280 milyon dolarlık bir kum havuzu, onu didikleyebiliyorlar, bunlar 10 milyar dolarlık kum havuzunu didikliyorlar ve didikledikleri zaman bana sürekli olarak bir şeyler batıyor. Ben onun için Amerika Birleşik Devletleri seçimlerinde acilen oy hakkı istiyorum.

Buradan devam edersem –bitireceğim Sayın Başkan- silâh. İşte meselâ ABD'de geleneksel karar alma elitlerinin tepki vermesine neden olan olaylardan bir tanesi odur. Çünkü silâh petrol gibi klasik sanayiler, klasik iş alanları kârlılıklarını kaybetmektedirler. George Bush, George W. Bush belki o kârlılık kaybı karşısında Amerikan elitlerinin –bu bahsettiğim Amerikan elitlerinin- günaha son çağrısına verilen yukarıdan gelen karşıttır. Zaten o son derece emin kendisinin tanrısal bir çağrı sonucu orada olduğuna. Zaten galiba bu dünyada bir tek Usame Bin Ladin'le George Bush ne yaptıklarını biliyor. Bir tanesi Tanrı adına savaşıyorum diyor, öbürü de Tanrı bu savaşta benim yanımdadır diye düşünüyor.

O zaman bunun dışına çıkmak zorundayız. Bu sayın beyefendinin söylediği geniş bakışlı yöneticileri yetiştirmemizi sağlar ama acaba biz eğitim sisteminde orada mıyız? Bunu da eminim sabaha kadar tartışabiliriz ve klasik sanayilerin kaybettikleri o önemli zemin ABD ekonomisi açısından çok çok kritik. Neden çok kritik? Çünkü 9 tane sektör yüzde 80'ini üretiyordu son 25 yıla kadar ABD'de.

Bunlar hep bildiğiniz klasik sektörler. Enerji yoğun çalışıyorlar, emek yoğun çalışıyorlar, emek yoğunluktan kendilerini sıyırsalar bile işte silâh üretiyorlar şu bu. Cep telefonu satmak daha kârlı olduğundan beri -Köroğlu'nun kulakları çınlasın- bu sektörlerin tamamı için mertlik bozuldu. Yeniden mert bir düzlem inşa etmeye çalışıyorlar ve ben o düzlemde yaşamak istemiyorum. Onun için sadece petrole konsantre olunmasına karşıyım.

Gene sizi bu resmin içinden çıkarıyorum Sayın Pamir. Savaş ABD ekonomisine yarıyor mu? Yarıyor tabii, ABD'deki büyüme rakamlarına baksanıza. Avrupa batıyor. Bizim o girmek için kendimizi yırttığımız Avrupa bizi almazsa 2025 senesinde küresel güç oyununda şu olacak: Ben bunu bu son terör olaylarından sonra hasbelkader gelip benimle konuşan bütün Avrupalı basın mensuplarına söyledim.

Sonunuz şuna benzer eğer Türkiye'yi bugün angaje etmeyi seçmezseniz: Bir, terör sorununu Yunanistan'da çözmek zorunda kalırsınız ne kadar tutarsanız elinizde. İkincisi de, eğer bu şekilde Türkiye'yi angaje etmezseniz, yani sahip olmadığınız insan gücünü, kas gücünü eğer katmazsanız resmin içerisine kendi adınıza, o zaman burjuva devrimleri sonrası asillerin durumuna düşersiniz. O asiller ki, hiçbir tanesinin geçim kaygısı yoktu, hayatlarının sonuna kadar rahat yaşacak paraları vardı, ama kocaman evlerde yalnız yaşıyorlardı ve yıpranmış atlas perdelerden sızan ışıqla ısınmaya çalışıyorlardı.

Çin'le, Güney Asya'yla, ABD arasındaki rekabette Avrupa olsa olsa o olur Türkiye'ye muhtaçtır. Onun için bizim muhtaç olduğumuzdan daha çok Avrupa Türkiye'ye muhtaçtır. Ve hiç şoven değilim, bence çok rasyonel bir analiz yapıyorum. Buradan şimdi artık Sayın Başkan beni susturacak, onun için burada rakamları okuyamıyorum. Ama bu rakamların hepsi buradadır. Amerikan ekonomisinde klasik şeylerin, sektörlerin ağırlığının nasıl değiştiği, şuradan hemen bir şey söyleyeyim. 1970'lere kadar ABD kullandığı her varil petrol başına yaklaşık 750 dolarlık üretim gerçekleştiriyordu. Bu rakam bugün 1500 dolar; çünkü üretimin büyük bir miktarı artık bilgisayar başında gerçekleştiriliyor ve o bilgisayar denen o aletler petrol kullanmıyorlar. Kullandıkları elektrik de regülatörlerden geçmek suretiyle geliyor. Bütün dünya zaten bilgisayarlarla beslense Matrix gibi bir şey olacak. O filmin 500 kere seyredilmesi gerektiği kanaatindeyim küreselleşmeyle ilgili nedenlerden de dolayı. İtirazcılarına bakın, ne demek istediğim orada çok daha net ortaya çıkar.

Sayın Başkan çok özür dilerim, bir de çok merak eden var bu petrol fiyatlarını. Kendi projeksiyonumu söylemezsem kendimi iyi hissetmeyeceğim. Bu rakam 16 doların altına düşmeyecektir konusunda Cenk'e katılıyorum ama benim sınıırım daha aşağıda; 12 dolar. Ne olacağını bilmek istiyorsak da gözlerimizi faltaşı gibi açıp Kuzey Denizi ve Batı Teksas petrolünün üretim maliyetlerine bakmamız lâzım. Çünkü onun altına düşmeyeceği kesin. Bir kere düştü bu, düştüğü zaman bugünkü başkanın babası önce OPEC'e gitti ricacı oldu, OPEC onu kapı dışarı etti, dediler ki bunu istemiyor muydunuz, 12 dolar seviyeleri işte buyurun, alın, tepe tepe kullanın petrolü. Ama Amerika'daki petrol lobisi öyle kötü bastırdı ki, en sonunda George Bush, baba Bush gitti Suudi Arabistan Kralı Fahd'la fiyatların yukarı çekilmesi anlaşmasını yaptı. 116 yıllık petrol fiyat ortalaması reel bugünkü fiyatlarla 15 dolardır. 26 dolar dediğiniz zaman o zaman Nejat Hoca'nın haklı olduğu alana girmeye başlıyorsunuz; çünkü mutlak bir artıştan bahsetmeye başladınız demektir. O zaman size şunu refere ederim: Konuşmamın başında söylediğim o petrolün hangi anlamda ve nasıl yok olacağı. Tükenmeyecek, ama herhangi bir fiyattan artık fazla pahalı olmaya başlamadan önce her fiyattan kullanımı ekonomik olmaktan çıkacak petrolün. Ne zaman? 75 yıl. Gelin beraber toto oynayalım.

BAŞKAN- Evet ben de iki arkadaşımıza teşekkür ediyorum.